

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden koulutusohjelma
Laskentatoimi

Mikko Tiainen

Valuuttaposition hallinta ja ulkomaanrahan määräinen kirjanpito- ja tilinpäätöskäytäntö – case yritys X

Opinnäytetyö 2017

Mikko Tiainen

Valuuttaposition hallinta ja ulkomaanrahan määräinen kirjanpito- ja tilinpäätös-käytäntö – case yritys X, 52 sivua, 1 liite

Saimaan ammattikorkeakoulu

Liiketalous Lappeenranta

Liiketalouden koulutusohjelma

Laskentatoimi

Opinnäytetyö 2017

Ohjaajat: Heikki Sintonen ja Teija Launiainen, Saimaan ammattikorkeakoulu

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia valuuttaposition hallintaa ja valuuttamääräisen kirjanpito- ja tilinpäätöskäytännön toteuttamista case-yrityksessä X. Opinnäytetyössä käytiin läpi valuuttariskien hallinnasta syntyvä prosessi, valuuttaposition määrittämisestä aina kirjanpitoikäntöön asti.

Teoriaosuuden lähdeaineistona käytettiin rahoitukseen ja valuuttariskien hallintaan liittyvää tietokirjallisuutta sekä internetartikkeleita. Työn empiirisen osuus toteutettiin laadullisena case-tutkimuksena, jonka tietolähteinä käytettiin yrityksestä saatuja dokumentteja sekä haastatteluista saatua tietoa.

Tutkimuksen tulosten perusteella case-yritys on perehtynyt hyvin yritykseen kohdistuviin valuuttariskeihin, joten yritykseen kohdistuvat valuuttariskit ovat hyvin tiedostettuja. Valuuttamääräisten erien kirjaukset on tehty voimassa olevan kirjanpitolain mukaisesti niin kirjanpitoon kuin tilinpäätökseenkin. Valuuttariskien hallinnan tavoitteita voisi kuitenkin hieman tarkentaa, jotta yrityksellä olisi varmasti yhtenäinen näkemys valuuttariskien hallinnan toteuttamisesta.

Asiasanat: valuuttapositio, valuuttasuojaus, valuuttariski

Abstract

Mikko Tiainen

The Management of Foreign Currency Exposure and Foreign Currency Accounting Standards – Case Company X, 52 pages, 1 appendices

Saimaa University of Applied Sciences

Faculty of Business Administration Lappeenranta

Programme in Business Administration

Specialisation in accounting

Bachelor's Thesis 2017

Instructor(s): Mr Heikki Sintonen Principal Lecturer, Mrs Teija Launiainen, Senior Lecturer, Saimaa University of Applied Sciences

The purpose of this study was to research foreign exchange exposure and accounting standards related to foreign currencies. The research was carried out in cooperation with a case company.

The thesis starts with a theoretical background which was gathered from literature and Internet. The research is qualitative by nature. Information was gathered from interviews and documents from the company X.

The result of the study shows that foreign currency risk management is managed well in company X. The company have succeeded in identifying foreign currency risks and bookkeeping standards related to foreign nominated cashflows are done correctly. The company have created good foreign currency policy but it might need more specific instruction about exposures that they do not hedge.

Keywords: foreign currency exposure, foreign currency hedge, currency risk

Sisällys

1	Johdanto.....	5
1.1	Opinnäytetyön tavoitteet ja rajaukset.....	5
1.2	Rakenne	6
1.3	Tärkeimmät termit.....	6
2	Valuuttariski ja valuuttapositio.....	7
2.1	Yritystoiminnan riskit.....	7
2.2	Valuuttariskin hallinta	9
2.3	Valuuttaposition rakenne ja osapositiot	11
2.4	Positioraportointi	16
3	Suojaaminen.....	18
3.1	Riskinottoa vai suojausta	18
3.2	Operatiivinen suojautuminen	20
3.3	Finanssisuojaukset	20
3.4	Osapositoiden suojaus.....	22
4	Ulkomaanrahan määräinen kirjanpito- ja tilinpäätöskäytäntö.....	25
4.1	Valuuttamääräisten liiketapahtumien merkitseminen kirjanpitoon.....	25
4.2	Saamisten ja velkojen merkitseminen taseeseen	27
4.3	Rahoitusvälineiden arvostaminen	27
4.4	Kurssierojen käsittely tilinpäätöksessä	28
4.5	Suojaamisen vaikutus valuuttamääräisten erien tilinpäätöskäsittelyyn	29
4.6	Kirjanpitolautakunnan lausunto 1963/2016	32
4.7	Valuuttamääräisistä eristä annettavat liitetiedot tilinpäätöksessä- ja toimintakertomuksessa.....	33
5	Tutkimusasetelma.....	34
6	Tutkimusaineiston analysointi.....	36
6.1	Valuuttariski	36
6.2	Transaktioriski.....	38
6.3	Translaatoriski.....	39
6.4	Ekonominen riski	40
6.5	Positioraportointi ja suojaaminen	40
6.6	Valuuttamääräinen kirjanpito	43
7	Johtopäätökset	44
8	Tutkimuksen arviointi	47
8.1	Tutkimuksen luotettavuus	47
8.2	Itsearviointi.....	48
	Kuvat.....	49
	Lähteet.....	50

Liitteet:

Liite 1: Teemahaastatteluiden kysymykset

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on perehtyä valuuttaposition hallinnasta syntyvään prosessiin. Prosessi käydään läpi yrityksen rahoitusriskien määrittämisestä aina kirjanpitoikäntöihin. Tutkimus toteutetaan yhteistyössä erään yrityksen kanssa, jota kutsutaan opinnäytetyössä nimellä yritys X. Anonymiteetin vuoksi yritystä ei esitellä työssä tarkemmin. Valuuttaposition rakenteen määrittämisen, valuuttaposition suojaamisen sekä siihen liittyvän kirjanpidon sisällyttäminen yhteen opinnäytetyöhön tulee olemaan haastava kokonaisuus. Pidän ratkaisua kuitenkin perusteltuna, koska onnistunut valuuttaposition hallinta edellyttää koko prosessin ymmärtämistä onnistuneen lopputuloksen saavuttamiseksi.

Opinnäytetyön aihe syntyi allekirjoittaneen halusta toteuttaa lopputyö haastavasta ja opinnoissa vähemmän käsitellystä aihealueesta, josta voi olla hyötyä myös tulevaisuudessa. Toisena tekijänä oli yritys X:n tarve saada ajantasainen yleiskuva vallitsevasta valuuttaposition hallinnasta ja siihen liittyvästä kirjanpito-meneteleistä. Toimeksiantajan näkökulmasta työtä voidaan pitää ajankohtaisena, koska yrityksen tarkoituksena on kehittää valuuttariskinhallintaa.

1.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja rajaukset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia sitä, kuinka yritys X on toteuttanut valuuttaposition hallinnan sekä valuuttamääräisten erien kirjanpitoikäntelyn. Tutkimuksen tavoitteena on saada selkeä kuva yritys X:n tämän hetkisistä toimintatavoista sekä pyrkiä löytämään kehitystä vaativia osa-alueita. Henkilökohtaisena tavoitteenani on saavuttaa selkeä kuva yrityksen valuuttaposition hallintaan vaikuttavista tekijöistä ja ymmärtää syvällisemmin, kuinka valuuttaposition hallinta ja kirjanpito sitoutuvat yhteen.

Laajan ja moniulotteisen aihealueen vuoksi on tehtävä selkeitä rajauksia. Vaikka valuuttariski on keskeisessä roolissa toteutettavassa opinnäytetyössä, ei työssä perehdytä siihen vaikuttaviin teorioihin. Merkittävimpiä valuuttariskiin vaikuttavia teorioita ovat fisher-efekti, ostopariteetti ja korkopariteetti. (Kasanen ym. 1997). Valuuttamääräiset kirjanpitoikäntännöt käsitellään FAS-kirjanpitoperiaatteiden mukaisesti.

1.2 Rakenne

Tutkimus on jaettu kahdeksaan pääotsikkoon seuraavan jaon mukaisesti:

1. Johdanto
2. Valuuttariski ja valuuttapositio
3. Suojaaminen
4. Ulkomaanrahan määräinen kirjanpito- ja tilinpäätöskäytäntö
5. Tutkimusasetelma
6. Tutkimusaineiston analysointi
7. Johtopäätökset
8. Tutkimuksen arviointi

Opinnäytetyö on pyritty toteuttamaan siten, että se etenee loogisessa järjestyksessä riskien määrittämisestä aina kirjanpitokäytäntöihin. Tämän tarkoituksena on helpottaa opinnäytetyön ymmärrettävyyttä, vaikka aihe-alue olisi entuudestaan tuntematon. Teoreettinen viitekehys koostuu luvuista 2, 3 ja 4. Teoreettisen viitekehysten tietolähteenä on käytetty pääasiassa rahoituskirjallisuutta sekä muutamia asiantuntija artikkeleita.

Tutkimuksen empiirinen osuus muodostuu luvuista 5 ja 6. Kappaleessa viisi käydään läpi tutkimusasetelma sekä käytettävät tutkimusmenetelmät. Luvussa 6 analysoidaan tutkimuksessa käytetty aineisto, jonka pohjalta annetaan johtopäätökset luvussa seitsemän. Luvussa 8 arvioidaan tutkimuksen toteuttamista ja onnistumista.

1.3 Tärkeimmät termit

Valuuttapositio kuvaa valuutta-asemaa, joka altistuu valuuttariskille. Valuuttaposition rakenne koostuu seuraavista käsitteistä:

Transaktioriski aiheutuu yleisimmin valuuttamääräisestä kaupasta.

Translaatoriski syntyy yrityksen velvollisuudesta esittää tytä- ja osakkuusyhtiöiden tilinpäätöstiedot perusvaluutan määräisenä.

Ekonominen riski syntyy valuuttakurssimuutoksien vaikutuksesta yrityksen kilpailukykyyn, jonka merkittävyys riippuu yrityksen valuuttajakaumasta suhteessa kilpailijoihin.

Lähtöpositio (+) tarkoittaa valuuttamääräisen liiketoimen synnyttämää rahavirtaa.

Finanssipositio (-) syntyy lähtöposition suojaamiseksi tehdystä johdannaissoituksesta. Finanssiposition arvo kehittyy vastakkaiseen suuntaan kuin lähtöposition arvo valuuttakurssien muuttuessa.

Avoin positio syntyy lähtöposition ja finanssiposition summana. Mikäli finanssipositio on pienempi kuin lähtöpositio jää yritykselle avoin positio.

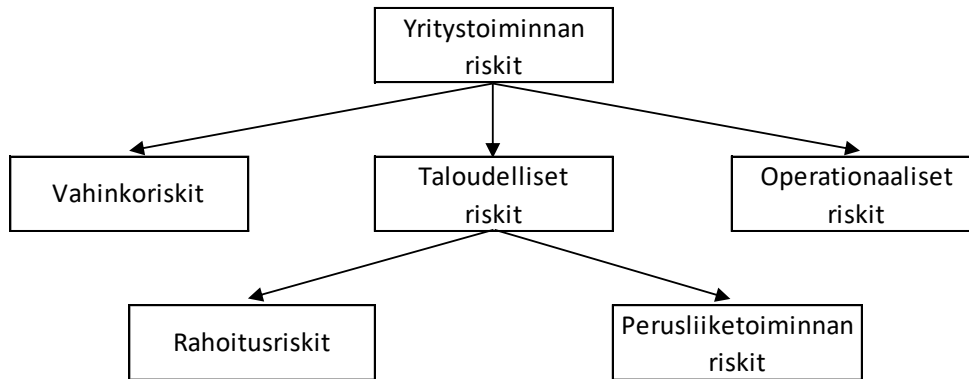
Konsolidointi tarkoittaa tytä- ja osakkuusyhtiöiden tilinpäätöstietojen muuntamista konsernin perusvaluutan määräiseksi konsernitilinpäätökseen.

2 Valuuttariski ja valuuttapositio

2.1 Yritystoiminnan riskit

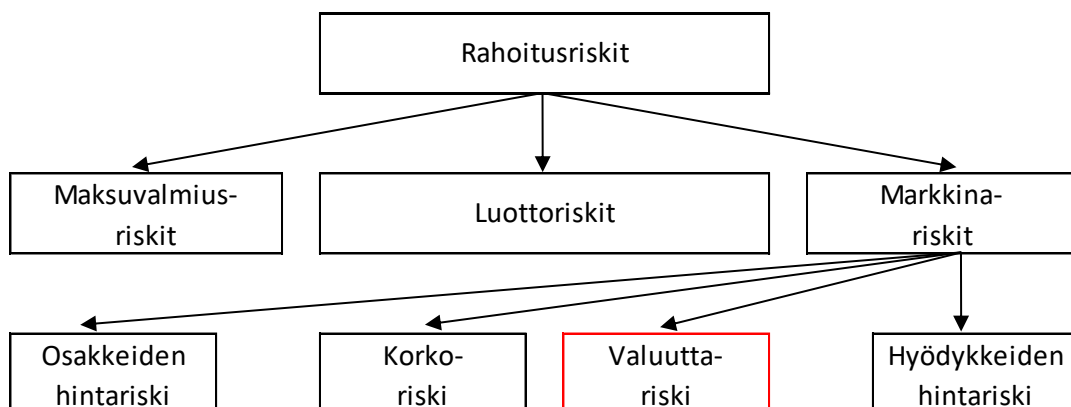
Riskien luokittelun perusteena käytetään perinteisesti niiden mahdollisia seurausvaikutuksia (Suominen 2003, 12). Knüpfer ja Puttonen (2009, 208) ovat jakaneet yritystoiminnasta aiheutuvat riskit kolmeen eri kategoriaan kuvan 1 mukaisesti. Vahinkoriskit luokitellaan yksipuoleisiksi riskeiksi, eli ne sisältävät vain tappion mahdollisuuden. Vahinkoriski voi toteutua esimerkiksi tulipalona tai varkauteksi. Vahinkoriskit ovat kuitenkin vakuuttamiskelpoisia riskejä, joten niiltä on helppo suojautua. (Knüpfer ja Puttonen 2009, 208.) Operationaaliset riskit ovat ongelmia, jotka ovat seurausta puutteellisista järjestelmistä, toimintatavoista tai valvontarutiineista. Operationaalisilta riskeiltä suojautuminen on lähes mahdollista, koska ne ovat riippuvaisia yrityksen toimintatavoista. (Suominen 2003, 12; Knüpfer & Puttonen 2009, 208.) Taloudelliset riskit ovat luonteeltaan kaksipuoleisia, eli ne pitävät sisällään sekä voiton, että tappion mahdollisuuden. Taloudellisen riskin toteutuminen positiivisena tai negatiivisena riippuu kohde-etuuden arvonmuutoksesta. Esimerkiksi lainojen korot voivat muuttua yrityksen kannalta joko positiiviseen tai negatiiviseen suuntaan. (Knüpfer & Puttonen. 2009, 208-

209.) Taloudellisilta riskeiltä voidaan suojautua suojausinstrumenttien avulla, joihin perehdytään tarkemmin luvussa 3.

Kuva 1. Yritystoiminnan riskit (Knüpfer & Puttonen. 2009, 208)

Yrityksen taloudelliset riskit voidaan jakaa edelleen kahteen kategoriaan: rahoitusriskeihin ja perusliiketoiminnan riskeihin, kuten kuvasta 1 on havaittavissa. Perusliiketoiminnan riskit liittyvät yrityksen perusliiketoiminnan tuottamien tuotteiden tai palveluiden kysynnän vaihteluihin. Kysynnän vaihtelu näkyy joko lisääntyneinä tai vähentyneinä tilauksina, eli taloudellisten riskien kaksipuoleisuus toteutuu myös perusliiketoiminnan riskeissä. Rahoitusriskit ovat taloudellisten riskien isompi kokonaisuus, jota on havainnollistettu kuvassa 2. Rahoitusriskejä ovat maksuvalmius-, luotto- ja markkinariskit. (Knüpfer & Puttonen 2009, 208.)

Kuva 2. Rahoitusriskit (Knüpfer & Puttonen. 2009, 209)

Maksuvalmiusriskillä tarkoitetaan yrityksen rahoitusvarojen ja lisärahoitusmahdollisuuksien loppumista, joka johtaa lopulta maksukyvyttömyyteen. Luottoriskille yritys altistuu myydessään tuotteita luotolla. Tämän lisäksi luottoriskiin sisältyy yrityksen tekemiin sijoituksiin ja johdannaisinstrumentteihin liittyvä vastapuoliriski, eli sopimuksen vastapuoli ei kykene suoriutumaan sopimusvelvoitteestaan. (Kasanen ym. 1997, 27-28.)

Kuvan 2 mukaisesti markkinariskit jaetaan osake-, korko-, valuutta- ja hyödykkeiden hintariskeihin. Korkoriski syntyy korkomarkkinoiden heilunnasta ja voi aiheuttaa yritykselle merkittäviä lisäkustannuksia. Osakkeiden hintariski aiheutuu, mikäli yritys harjoittaa sijoitustoimintaa tai sijoittaa vapaita voittovarojaan osake- tai johdannaismarkkinoille. (Kasanen ym. 1997, 28, 192-193.) Hyödykkeiden hintariski on osana markkinariskejä, koska monet yritykset varmistavat raaka-ainestonsa futuureilla, jotka vastaavat luonteeltaan markkinariskien suojausinstrumentteja (Kasanen ym. 1997, 29).

Valuuttariski on yksi suurimmista päivittäisistä haasteista, joita kansainväliset yritykset kohtaavat. Valuuttariskin merkitys tiedostetaan suurimmassa osassa yrityksiä, mutta silti sen kattava hallinta on osoittautunut haastavaksi. Valuuttariskin hallinnan vaikeus johtuu siitä, että se on koko organisaatioon vaikuttava tekijä. Valuuttariski tulee huomioida tuotteiden hinnoittelupäätöksissä, investointeja suunniteltaessa, ostojen ja myyntien kohdentamisessa eri maihin sekä budjettia suunniteltaessa. Tämän lisäksi valuuttariskin hahmottamista helpottaa korkojen, inflaation ja kurssimuutoksien välisten riippuvuuksien ymmärtäminen. Ne eivät kuitenkaan ole keskeisessä asemassa tässä opinnäytetyössä, joten niihin ei perehdytä tämän enempää. (Kasanen ym. 1997, 100-101.)

2.2 Valuuttariskin hallinta

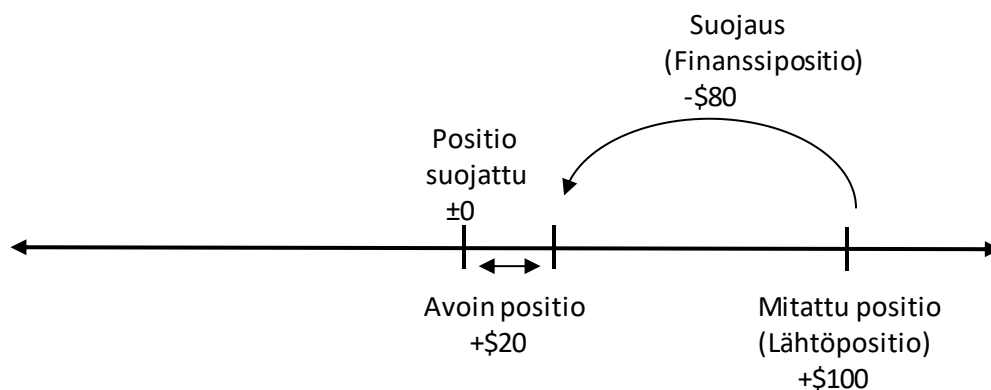
Kasanen ym. (1997,123) jakavat yrityksen valuuttariskin hallinnan kahteen osaan: position tunnistamiseen sekä position suojaamiseen. Position tunnistaminen muodostuu kolmesta vaiheesta, jotka ovat positiorakenteen määrittäminen, osapositioiden määrittäminen sekä positioraportointi. Näiden vaiheiden jälkeen voidaan siirtyä suojauksen toteuttamiseen, jota voidaan pitää teknisenä toimenpiteenä, vaikka sekin vaihe vaatii vankkaa rahoitusaosaamista.

Miksi valuuttariskille altistuneen position tunnistaminen on tärkeää? Esittelen seuraavaksi avoimen position muodostumisen (kuva 3), sekä muutaman esimerkin, jotka havainnollistavat onnistuneen position tunnistamisen merkitystä ennen suojauksen toteuttamista.

$$\boxed{\text{Lähtöpositio}} + \boxed{\text{Finanssipositio}} = \boxed{\text{Avoin positio}}$$

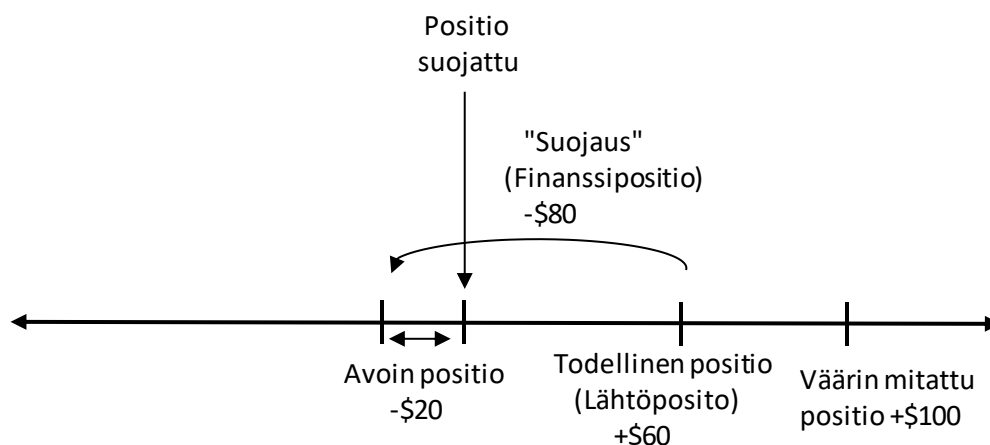
Kuva 3. Avoimen position muodostuminen (Kasanen ym. 1997, 127)

Kaikki positiot voidaan jakaa kahteen osaan: lähtöpositioon ja finanssipositioon, joiden summana saadaan avoin positio (kuva 3). Lähtöpositio syntyy liiketoiminnan synnyttämästä valuutta-asemasta ja finanssipositio finanssitransaktioilla tehdystä suojauksesta. Näiden kahden position summana syntyy avoin positio eli se summa, joka altistuu valuuttakurssiriskille. Avoimen position avulla pystytään arvioimaan valuuttakurssimuutosten kokonaisvaikutuksia. (Kasanen ym. 1997, 127-128.) Kuvan 4 esimerkistä on nähtävissä oikein määritelty positio ja sen suojaus.

Kuva 4. Suojaus (Mukaiillen: Kasanen ym. 1997, 124)

Yritys on laskenut lähtöposition suuruudeksi 100 dollaria, josta se suojaa 80 dollaria. Yritys jättää 20 dollaria suojaamatta, koska heidän näkemyksensä mukaan dollari vahvistuu lähiaikoina. Avoimeksi jätetyllä positiolla yritys hyötyy kurssinousta, mikäli heidän arvio on ollut oikea. (Kasanen ym. 1997, 124.)

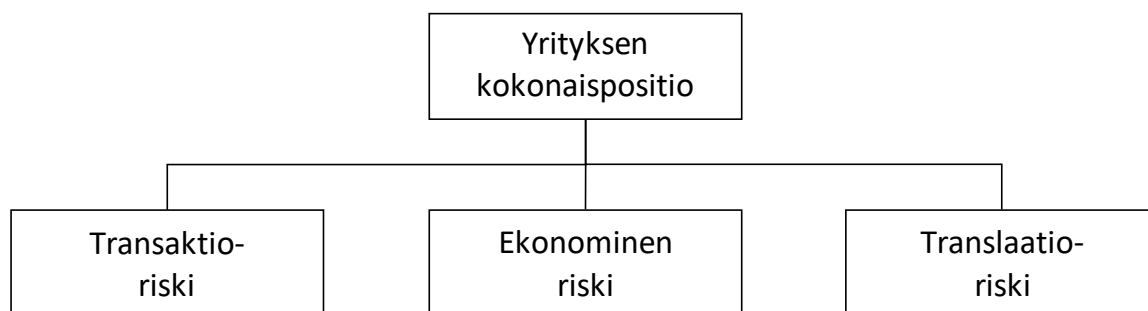
Kuva 5. "Suojaus" (Mukaillen: Kasanen ym. 1997, 124)

Kuvassa 5 on esimerkki väärin mitatusta lähtöpositiosta, jonka seurauksena tehdään väärä suojaus. Kuten esimerkissä 4 yritys on mitannut suojattavaksi positioiksi 100 dollaria. Positio on kuitenkin mitattu väärin ja todellinen positio on 60 dollaria. Yritys odottaa edelleen dollarin kurssin vahvistuvan ja tekee suojauksen 80 dollarille. Todellisen position ollessa 60 dollaria yritys tekee 20 dollarin ylisuojauksen. Mikäli yrityksen arvio dollarin kurssin vahvistumisesta toteutuu, aiheutuu kurssivoiton sijasta valuuttakurssitappio 20 dollarin ylisuojauksen vuoksi. (Kasanen ym. 1997, 124.)

2.3 Valuuttaposition rakenne ja osapositionit

Valuuttariskin määrittämisen ja hallinnan helpottamiseksi valuuttapositio voidaan jakaa kolmeen komponenttiin kuvan 6 mukaisesti. Näitä komponentteja kutsutaan osapositioneiksi. Osapositionit muodostavat yrityksen liiketoiminnan synnyttämän kokonaisvaluuttariskin. (Kasanen ym. 1997, 125.) Buckley (2012, 109) jakaa Kasanen ym. näkemyksen toteamalla, että valuuttariski jaetaan yhdestä kolmeen osapositioniin, sen mukaan mille riskeille yritys altistuu. Buckleyn esittämät osapositionit ovat transaktiopositio (eng. transaction exposure), translaatiopositio (eng. translation exposure) ja ekonominen positio (eng. economic exposure).

Englanninkielisessä kirjallisuudessa puhutaan asianyhteydessä positioista, kun taas suomenkielisessä kirjallisuudessa käytetään termejä *riski* ja *positio*. Selkeyden vuoksi todettakoon, että *riskille* voidaan altistua ja *positiolla*, mitataan syntyneitä riskiasemaa.

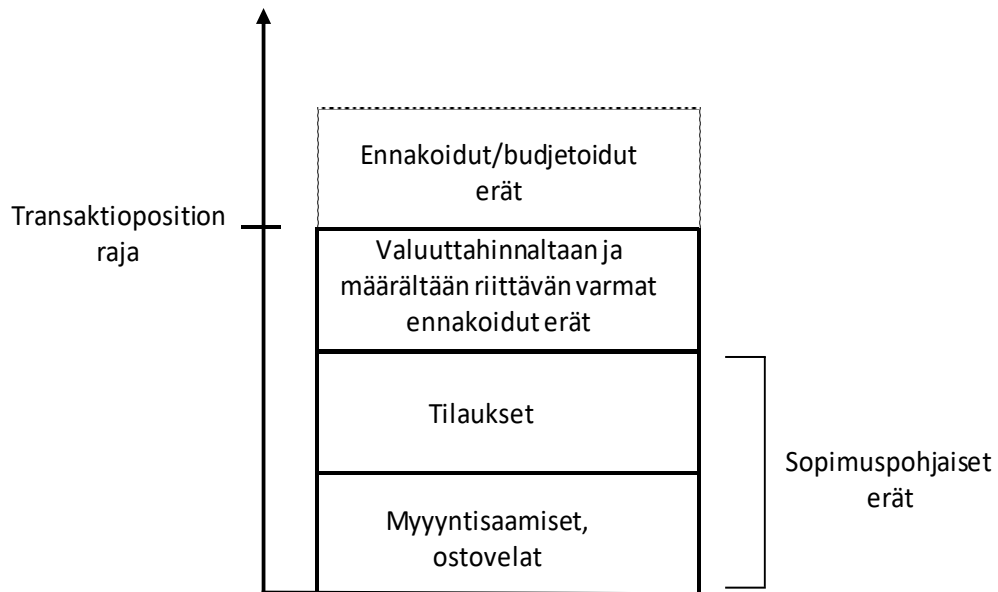

Kuva 6. Yrityksen valuuttapositiot. (Mukaillen: Kasanen ym. 1997, 126)

Transaktioriski

Yritykset altistuvat transaktioriskille tehdessään valuuttamääräisiä sopimuksia, joiden maksupäivä on tulevaisuudessa sovittuna päivänä. Riski syntyy siitä, että maksupäivän valuuttakurssia ei voida tietää etukäteen, jonka vuoksi yritykselle voi syntyä valuuttakurssitappioita. (Bekaert & Hodrick 2012, 70.) Transaktioriski syntyy useimmiten ostoista ja myynneistä, mutta se vaikuttaa myös lainanlyhennyksiin sekä korkomaksuihin (Knüpfer & Puttonen 2009, 2010). Tämän lisäksi transaktioriski voi syntyä yrityksen tehdessä investointeja ulkomaille, jolloin investointeihin liittyvät rahavirrat voivat altistua valuuttariskille (Arnold 2013, 966).

Transaktiosition tarkoitus on kuvata sitä riskiasemaa, joka syntyy siitä, kun kaikki transaktioriskille altistuvat erät lasketaan yhteen (Bucley 2012, 133). Jokaiselle valuutalle tulee määrittää oma transaktiositionsa yrityksen perusvaluutta lukuun ottamatta. Transaktiosition määritetään suhteessa yrityksen kotimaan valuuttaan, jonka vuoksi yrityksen perusvaluutan määräiset rahavirrat eivät kuulu transaktiosition. (Kasanen ym. 1997, 129-130.) Kuvassa 7 on havainnollistettu tarkemmin transaktiosition laskettavia eriä.

Kuva 7. Transaktiosition elementit (Kasanen ym. 1997, 130.)

Transaktiosition lasketaan sopimusperusteiset valuuttavirrat, kuten myynnit, ostot, lainanlyhennykset sekä korkomaksut. Transaktiosition voidaan lukea myös hinnaltaan ja määrältään varmuudella toteutuvat erät, vaikka niistä ei olisi vielä sopimusta. Ennakoidut ja budjetoidut erät eivät kuulu transaktiosition, mikäli niiden toteutuminen ei ole riittävän varmaa. Transaktiosition tyypillinen pituus on 12 kuukautta, joka perustuu yrityksen budjettikauteen tai 12 kuukauden rullaavaan ennusteeseen. Position pituuden ei kuitenkaan tule automaattisesti olla 12 kuukautta, koska sen tulee perustua yritystoiminnan aiheuttamaan riskiin. (Kasanen ym. 1997, 130-131.)

Translaatoriski

Translaatoriski aiheutuu yrityksen velvollisuudesta esittää konserniin taloudellinen tulos ja asema emoyhtiön perusvaluutan määräisenä. Tytär- ja osakkuusyritysten tilinpäätöstiedot ovat aina ensisijaisesti niiden kotimaanvaluutan määrisiä, jonka vuoksi ne tulee konsolidoida konsernitalinpäätökseen. (Kasanen ym. 1997, 126.) Konsolidointi koskee sekä tilinpäätöstä että tasetta, joten molemmat altistuvat translaatoriskille. Konsolidointi toteutetaan vallitsevien tilinpäätöskäytäntöjen mukaisesti, jotka tarjoavat yleensä useamman vaihtoehdon konsolidoin-

nin toteuttamiseen. (Buckley 2012, 110.) Mutta miksi translaatoriski on niin merkittävä? Siksi, että kahden tilinpäätöspäivän (vuoden) välisenä aikana konsolidoitavat erät altistuvat valuuttakurssiriskille, joka vääristää tilinpäätöstietojen vertailtavuutta. Tämän lisäksi translaatoriski voi myös vaikuttaa merkittävästi tytäryhtiön tulokseen sekä omaan pääomaan, kun ne muunnetaan konsernin perusvaluutan määräiseksi. (Arnold 2013, 966).

Rahoituskirjallisuudessa ei ole vain yhtä ja oikeaa näkemystä siitä, kuinka translaatoriskiä tulisi käsitellä. Yksi näkemys kannattaa translaatoriskin suojaamista, koska tytäryhtiön euromääräisen oman pääoman arvo sekä osingonmaksukyky ovat riippuvaisia maiden välisistä valuuttakurssimuutoksista. Toinen näkemys taas painottaa, että translaatoriskiltä ei ole järkevää suojautua, mikäli valuuttamarkkinat ovat tehokkaat sekä yrityksen tavoitteena on omistajan varallisuuden maksimointi kirjanpidon tuloksen sijaan. Markkinat eivät kuitenkaan aina toimi tehokkaasti, jolloin translaatoriskiltä suojautuminen voi olla perusteltua, vaikka yrityksen tavoitteena on maksimoida omistajan varallisuus. (Niskanen & Niskanen 2007, 431.)

Translaatiopositio eroaa muista osapositioista sillä, että se on täysin laskennallinen positio, eikä se perustu todellisiin rahavirtoihin. Tämän vuoksi sitä kutsutaan myös kirjanpidolliseksi positioiksi. Syntyneet voitot ja tappiot eivät siis ole todellisia rahaviroja, kuten esimerkiksi transaktiopositiossa. (Cavusgil ym. 2012, 582; Kasanen ym. 1997, 138.) Transaktioposition määrittäminen on riippuvainen yrityksen rakenteesta sekä yritysjohton näkemyksestä translaatoriskin merkityksestä (Niskanen & Niskanen 2007, 431).

Ekonominen riski

Ekonominen riski on seurausta valuuttakurssimuutosten vaikutuksesta yrityksen kilpailukykyyn, joka heijastuu yrityksen arvioituihin kassavirtoihin (Buckley 2012, 109). Voidaan siis todeta, että valuuttakurssimuutokset helpottavat tai hankaloittavat yrityksen tuotteiden myyntiä, koska niiden suhteellinen arvo nousee tai laskee. Esimerkiksi jenin vahvistuessa suhteessa euroon voivat eurooppalaiset yritykset odottaa myyvänsä enemmän tuotteita Japaniin, koska japanilaisilla on parempi ostovoima ostaessaan euroissa. Tosin, mikäli jenin arvo laskee suhteessa

euroon voi kauppa Japaniin tyrehtyä, mikäli yritys ei ole valmis laskemaan tuotteiden hintoja suhteessa kurssimuutokseen. Ekonomisen riski voi myös nostaa yrityksen tuotannontekijöiden hintoja, joten pitkällä aikavälillä ekonomisella riskillä on suuri merkitys yrityksen kannattavuuteen. (Cavusgil ym. 2012, 582-584.)

Arnold (2013, 967) jakaa ekonomisen riskin vaikutukset suoriin ja epäsuoriin vaikutuksiin. Vaikutukset ovat suoria silloin, kun yrityksen perusvaluutta vahvistuu tai heikentyy, joka vaikuttaa positiivisesti tai negatiivisesti yrityksen kilpailukykyyn. Epäsuorat vaikutukset ovat kilpailuasemassa tapahtuvia muutoksia, jotka ovat seurausta kilpailijoiden perusvaluutan kurssimuutoksista. Toisin sanoen yrityksen kilpailuasema voi muuttua, vaikka sen perusvaluutan valuuttakurssi pysyy tasaisena. Esimerkiksi Etelä-Afrikassa sijaitseva yritys myy tuotteita Hong Kongiin. Yrityksen merkittävin kilpailija sijaitsee Uudessa-Seelannissa. Mikäli Uuden-Seelannin dollari heikkenee suhteessa Hong Kongin dollariin menettää etelä-afrikkalainen yritys kilpailuetua, koska Hong Kongissa sijaitseva ostaja saa tuotteita halvemmalla Uudesta-Seelannista ostovoiman parannuttua. (Arnold 2013, 967.)

Kasanen ym. (1997, 137) toteavat, että ekonomisen positio on osapositioista hankalin, koska kyse on strategisesta riskistä. Yrityksen ekonomisen position määrittämiseksi tulee lähteä analysoimalla yrityksen valuuttaherkkyttä suhteessa kilpailijoihin. Ekonomista positiota määriteltäessä yrityksen tulisi pyrkiä löytämään vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

- *Keitä ovat yrityksen kilpailijat? Kotimaiset vs. ulkomaiset yritykset*
- *Missä ovat yrityksen markkinat? Myynnin jakauma kotimaan ja ulkomaisen välillä?*
- *Mistä tuotannontekijät tulevat?*
- *Miten tuotannontekijät ja tuotteet hinnoitellaan?*
- *Missä sijaitsevat yrityksen tuotantolaitokset?*
- *Kuinka kysyntä reagoi hinnanmuutoksiin?*
- *Kuinka nopeasti yritys pystyy sopeuttamaan reaali toimintonsa?*

Tarkkaa ekonomisen position määrittämissä ei ole olemassa, koska se on riippuvainen yrityksen toimintatavoista ja ohjausjärjestelmistä (Kasanen ym. 1997,137).

2.4 Positioraportointi

Toteutettavat suojaukset tehdään lähtöpositioraportin perusteella, jonka vuoksi transaktioposition tunnistamisesta, mittaamisesta ja raportoinnista tulee vastata sellainen henkilö, joka on tietoinen lähtöpositioon vaikuttavista tekijöistä. Tällä tavalla positioraportti vastaa mahdollisimman tarkasti todellista riskiä. Voidaan siis todeta, että positioraportoinnin tulisi lähteä liiketoimintayksiköstä, jossa myynti-, osto- ja talousosastot raportoivat omat positionsa. Toimiva suojausstrategia vaatii säännöllistä raportointia, jonka vuoksi lähtöpositiot pitäisi mitata vähintään kuukauden välein. Merkittävät muutokset tulee kuitenkin raportoida välittömästi. (Kasanen ym. 1997, 134.) Esittelen seuraavaksi transaktioposition lähtöpositioraportin hieman tarkemmin (kuva 8).

<u>Yksikkö:</u>	<u>Valuutta: USD</u>	<u>Pvm:</u>	<u>Täyttäjä:</u>						
Kuukausi	1	2	3	4	5	6	7-12	>12	Yht.
Operatiiviset erät									
Myyntisaamiset (+)	50	60	45	30	15				200
Myyntitilaukset (+)			10	20	20	30	20		100
Ennakoitu myynti (+)					10	20	230		260
Ostovelat (-)	-10	-20	-5						-35
Ostotilaukset (-)				-10					-10
Ennakoidut ostot (-)					-20	-10	-40		-70
Investoinnit (+/-)									0
Lähtöpositio	40	40	50	40	25	40	210	0	445

Kuva 8. Lähtöpositioraportti (Kasanen ym. 1997, 134)

Kuvan 8 esimerkissä on Yhdysvaltain dollarin määräinen transaktioposition lähtöpositioraportti. Positio on 12 kuukauden pituinen ja liiketoiminnasta syntyvät valuuttamääräiset virrat on esitelty kuukausikohtaisesti. Raportista on myös nähtävissä, mistä eristä valuuttavirrat syntyvät. Raportin alimmalla rivillä on kuukausikohtainen lähtöpositio, jonka perusteella yritys toteuttaa suojauksen. Ensimmäisen kuukauden lähtöpositioksi muodostuu 40 USD, vaikka yrityksellä on myyntisaamisia 50 USD. Tämä johtuu siitä, että yrityksellä on samaan aikaan erääntyviä ostovelkoja 10 USD, joiden rahavirta on vastakkaissuuntainen myyntisaamisten kanssa. Vastakkaissuuntaiset rahavirrat synnyttävät luontaisen suojauksen.

Johdon raportointi

Positioraportointi kohdistuu pääasiassa yrityksen ylimmälle johdolle, joka kontrolloi yrityksen valuuttariskin hallintaa. Tämän vuoksi positioraportoinnin tulee olla tarpeeksi informatiivista. Positioraportin tulisi sisältää selkeää esittely yrityksen lähtöpositioista, finanssipositioista sekä avoimista positioista. Lähtöpositio kertoo yrityksen johdolle sen, millainen riskiasema yrityksen liiketoiminnasta aiheutuu ennen toteutettuja suojauksia. Finanssipositio puolestaan kertoo sen, kuinka riskeiltä on suojauduttu. Avoimen position perusteella yrityksen johto saa kokonaiskuvan valuuttariskin aiheuttamasta riskiasemasta, jolle yritys altistuu vielä suojaamisen jälkeen. Informatiivisuuden lisäämiseksi raportissa olisi hyvä seurata raportoituja ja toteutuneita lukuja, jotka kertovat yrityksen johdolle suojaamisprosessin toimivuudesta. (Kasanen ym. 1997, 188-189.) Esittelen seuraavaksi transaktiosition yhteenvetoraportin, joka havainnollistaa sitä, kuinka raportointi voidaan toteuttaa (kts. kuva 9).

Pvm: Täyttäjä:

Valuutta	USD	JPY	GBP	SEK	muut	Yht.
Operatiiviset erät						
Myyntisaamiset (+)	200	50		30		280
Myyntitilaukset (+)	100	70		20		190
Ennakoitu myynti (+)	260	40				300
Ostovelat (-)	-35	-10	-50	-20		-115
Ostotilaukset (-)	-10		-30			-40
Ennakoidut ostot (-)	-70		-10			-80
Investoinnit (+/-)			-20			-20
Lähtöpositio	445	150	-110	30		515
Rahoituserät						
Kassa (+/-)	10	20	-10			20
Sijoitukset (+)						0
Lainat (-)	-60	-100				-160
Korot (+/-)	-20	60				40
Terminisopimukset (+/-)	-305	-50	110	-20		-265
Swapsopimukset (+/-)		-40				-40
Rahoitusleasing (-)	-50					-50
Muut rahoituserät (+/-)						0
Finanssipositio	-425	-110	100	-20	0	-455
Avoin positio	20	40	-10	10	0	60

Kuva 9. Transaktiosition yhteenvetoraportti (Kasanen ym. 1997, 151.)

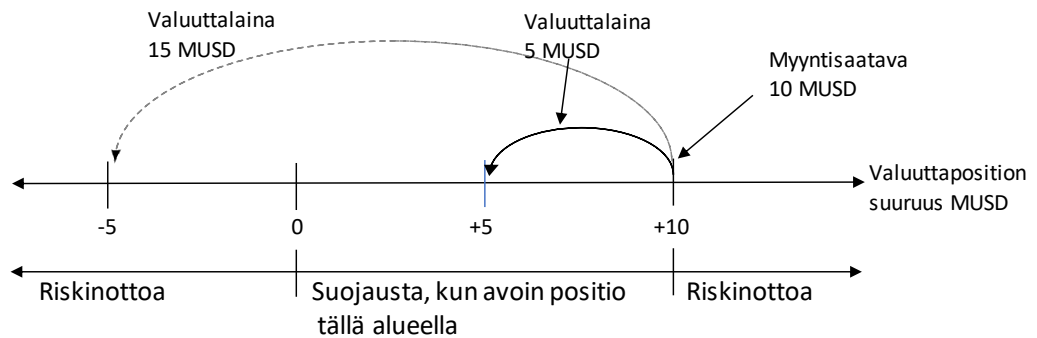
Kuvan 9 raportti täyttää hyvän positioraportin vaatimat määrytykset. Raportista ilmenee selkeästi, kuinka suuren lähtöposition kukin valuutta muodostaa. Myös lähtöpositioon vaikuttavat erät on esitelty raportissa. Finanssipositio on määritelty vastaavalla tavalla, kuin lähtöpositio. Raportin alimmalta riviltä on nähtävissä valuuttakohtainen avoin positio eli summa, joka altistuu valuuttakurssimuutoksille tehdyn suojauksen jälkeen sekä koko transaktioriskin synnyttämän riskiasema yhteensä sarakkeesta.

3 Suojaaminen

Suojaamisen tarkoituksena on pyrkiä poistamaan valuuttakurssimuutosten aiheuttama riski sisäisiä ja ulkoisia suojauskeinoja hyödyntäen. Suojauksen avulla tulevat valuuttamääräiset rahavirrat lukitaan vallitsevaan kurssitasoon (Cavusgil 2012, 587). Toisin sanoen suojaamisen avulla pyritään varmistamaan liiketoiminnasta syntyvät valuuttamääräiset tuotot (Buckley 2012, 135).

3.1 Riskinottoa vai suojausta

Yrityksen riskinhallinnan peruseriaatteena voidaan pitää liiketoiminnan riskiaseman suojaamista. Toteutettavien suojauspäätösten tukena pyritään aktiivisesti hyödyntämään näkemystä valuuttakurssien ja korkojen tulevasta kehityksestä. Suojaamisena pidetään toimenpiteitä, jotka alentavat yrityksen valuuttakurssiriskiä ja ovat enintään lähtöposition suuruisia. Mikäli suojaus tehdään lähtöpositiota suurempana, on kyse riskinotosta eli spekuloinnista. (Kasanen ym. 1997, 44.) Todellisuudessa jako riskinoton ja suojauksen välillä ei ole niin yksikertainen, joten esittelen seuraavaksi esimerkin selektiivisestä suojaamisesta (kuva 10), joka avaa tätä näkökulmaa hieman tarkemmin.

Kuva 10. Selektiivisen suojauksen malli (Kasanen ym. 1997, 44)

Yrityksen lähtöpositiona on 10 miljoonan dollarin saatava, josta yritys suojaa puolet 5 miljoonan dollarin valuuttalainalla. Luvussa 3.1 esitetyn periaatteen mukaisesti yritys teki suojauksen, koska 5 miljoonan dollarin valuuttalaina laskee yrityksen valuuttariskiä. Sen sijaan 15 miljoonan dollarin valuuttalaina olisi katsottu spekuloinniksi, koska se olisi ollut lähtöpositiota 5 miljoonaa suurempi. Esimerkki sisältää kuitenkin ongelman, koska yritykselle jää 5 miljoonan dollarin avoin positio. Tekikö yritys siis päätöksen 5 miljoonan dollarin valuuttalainasuojauksesta vai 5 miljoonan dollarin avoimesta positiosta, jolla yritys voi hyötyä valuuttakurssimuutoksista? Riippumatta yrityksen päätökseen vaikuttaneista tekijöistä selektiivisen suojaustavan mukaisesti kyse on suojaamisesta. (Kasanen ym. 44-45.)

Yrityksen olisi kuitenkin hyvä tiedostaa, mihin kaupallisen position puitteissa tehdyt transaktiot perustuvat - näkemykseen valuuttakurssikehityksestä vai puhtaasti suojaamiseen. Mikäli yritys ei seuraa näkemykseen perustuvien positioiden tulosta, voi yritykselle aiheutua tappioita väärin näkemysten takia kerta toisensa jälkeen. (Kasanen ym. 1997, 46.) Yrityksen strategien mukaisen rahoitusriskien hallinnan toteuttamiseksi yrityksen hallituksen tulee laatia valuuttariskinhallintapolitiikka. Valuuttariskinhallintapolitiikassa määritetään ohjeistus, kuinka yritys suhtautuu valuuttariskeihin sekä, miten niiltä pyritään suojautumaan. (Kasanen ym. 1997, 54.)

3.2 Operatiivinen suojautuminen

Operatiiviset eli sisäiset suojausmenetelmät keskittyvät muokkaamaan valuuttariskille altistunutta positiota tai estämään sen syntymisen yrityksen sisäisiä metodeja hyödyntäen (Bucley 2012, 163). Esittelen seuraavaksi yleisimpiä operatiivisia suojausmenetelmiä.

Valuuttavirtojen tasapainottaminen (eng. matching) on menetelmä, jossa yritys täsmäyttää tulot ja menot valuuttakohtaisesti. Tulojen ja menojen tulee vastata toisiaan, sekä niiden erääntymispäivien tulee olla sama (Buckley 2012, 164.) Matching-menetelmää käytetään etenkin sopimus pohjaisten erien, kuten osto- ja myyntisaamisten, todennäköisten ostojen ja myyntien sekä lyhyiden ja pitkien lainojen riskin hallinnassa (Knüpfer & Puttonen 2014, 219).

Aikaistaminen ja viivyttäminen (eng. leading ja lagging) perustuu sovitusta maksuehdoista poikkeamiseen, jotta yritys pystyy täsmäyttämään maksut päiville, jolloin sillä on tuloja kyseisessä valuutassa. Aikaistaminen tarkoittaa sitä, että yritys maksaa valuuttamääräisen maksun etuajassa sekä viivyttäminen maksuajan pidentämisestä (Buckley 2012, 166.) Kyseisen menetelmän käytöstä saatuja hyötyjä tulee kuitenkin verrata siitä aiheutuneisiin haittoihin operatiivisessa maksuliikenteessä sekä rahoituksen hallinnassa (Kasanen ym. 1997, 154).

Valuuttaklausuuli on sopimusvaiheessa solmittava sopimus, joka siirtää valuuttakurssiriskiä asiakkaalle tai toimittajalle. Sopimus perustuu siihen, että yritys sopii asiakkaan kanssa tietyn rajan valuuttakurssimuutokselle, jonka ylittäessä myös sopimuksen hinta muuttuu. Toisin sanoen valuuttaklausuuli ei suojaa pieniltä valuuttakurssimuutoksilta (Kasanen ym. 1997,153).

Netottaminen (eng. netting) sopii yrityksille, joilla on useita yksiköitä ympäri maailmaa. Netottamisen periaate on vähentää konsernissa toteutettavien valuuttatransaktioiden määrää netottamalla eri yksiköiden väliset valuuttamääräiset velat ja saatavat tietyin väliajoin. (Niskanen & Niskanen 2007, 421.)

3.3 Finanssisuojaukset

Finanssisuojaus eli ulkoinen suojaus toteutetaan yrityksen ulkopuolisen tahon kanssa solmittavalla johdannais sopimuksella. Tyypillisimpiä sopimustyyppejä

ovat termiinit, lyhytaikaiset lainat, optiot sekä futuurit. (Bucley 2012, 173.) Yritys voi hankkia johdannaisia, joko johdannaispörssiä tai pankkien ja pankkiiriliikkeiden välisiltä markkinoilta. Pörssijohdannaiset ovat luonteeltaan standardisoituja johdannaisia, joten niiden ehdoista ei voida neuvotella. Pankkien ja pankkiiriliikkeiden tarjoamat johdannaiset ovat puolestaan standardisoimattomia, joten sopimuksia voidaan tehdä joustavin ehdoin (Knüpfer & Puttonen 2009, 216). Finanssisuojauksia hyödyntäessä yrityksen tulee huomioida, että rahoitusmarkkinat eivät välttämättä kata kaikkia valuuttoja. Myös suurien summien pitkäaikainen suojaaminen rahoitusmarkkinoilla voi osoittautua hankalaksi joillakin markkina-alueilla. (Bucley 2012, 173.)

Kasanen ym. (1997, 152) jakavat finanssisuojaukset vielä kahteen ryhmään: kiinteätyyppisiin- ja optiotyyppisiin suojauksiin. Kiinteätyyppinen suojaus sulkee pois tappion- ja voitonmahdollisuuden, mikäli suojattava erä on suojattu täysimääräisesti. Optiotyyppinen suojaus sen sijaan mahdollistaa riskin poistamisen menettämättä voittomahdollisuutta. Tämän tyyppisistä suojauksista tulee kuitenkin maksaa preemio. Käytetyimpiä kiinteätyyppisiä suojausmenetelmiä ovat valuuttalaina, -termiini ja -swap. Monimutkaisemmat suojausmenetelmät ovat yleensä optiotyyppisiä. (Kasanen ym. 1997, 154.) Esittelen seuraavaksi hieman tarkemmin yleisimpiä suojausmenetelmiä.

Termiini (eng. forward contract) on sopimus hyödykkeen ostamisesta tai myymisestä tulevaisuudessa ennalta sovittuun toteutushintaan. Termiinin kohde-etuutena voi olla osake, osakeindeksi, valuutta tai hyödyke. (Estola 2011.) Termiinisopimukset ovat vakioimattomia sopimuksia, jonka vuoksi sopimukset voidaan tehdä joustavin ehdoin. Termiinisopimukset ovat kuitenkin sekä ostajaa että myyjää sitovia sopimuksia. Termiinisopimuksista ei tarvitse maksaa erillistä preemiota, joten raha vaihtaa omistajaa vasta termiinisopimuksen eräpäivänä (Cavusgil ym. 2012, 587).

Valuuttatermiini on yksi käytetyimmistä suojausinstrumenteista. Valuuttatermiiniä käytetään esimerkiksi valuuttasaatavan suojaamiseen, jolloin tuleva valuuttamääräinen suoritus vaihdetaan euroiksi termiinisopimuksessa sovitun kurssin mukaisesti. Termiini poistaa kyseisen erän valuuttakurssiriskin ja yritys saa varman tulevan euromääräisen suorituksen. (Knüpfer & Puttonen 2009, 216.)

Futuuri on termiinin kaltainen mutta vakioitu suojausväline. Termiineillä käydään kauppaa johdannaispörssissä, jonka vuoksi niiden sopimusmäärät, kohde-etuedet, päättymispäivä ja sopimuksen toteutus ovat vakioituja. Sopimuksen toteutuksessa on kyse siitä, toteutuuko futuuri nettoarvon tilityksenä vai sopimuksen mukaisena kohde-etutena. (Knüpfer & Puttonen 2009, 216.) Futuurissa position voitot ja tappiot netotetaan päivittäin, kun taas termiineissä voitto ja tappio netotetaan vasta termiinin eräännyttyä (OP-Pohjola 2017).

Lyhytaikainen valuuttalainausta tarjoaa vaihtoehtoisen tavan suojautua valuuttariskiltä, jolle osto- tai myyntisaamiset altistuvat. Lyhytaikaisen lainauksen toimintaperiaate perustuu siihen, että yritys ottaa suojattavaa erää vastaavan valuuttamääräisen lainan, joka erääntyy samana päivänä suojattavan erän kanssa. Yritys vaihtaa lainaamansa valuutan välittömästi yrityksen perusvaluutan määräiseksi, joka aikaistaa likviditeettivirtaa, koska maksupäivänä tuleva valuuttamääräinen rahavirta menee lainan takaisinmaksuun. Yrityksen tulee kuitenkin huomioida lainasta aiheutuvat korkomenot. (Bucley 2012, 178; Kasanen ym. 1997, 155).

Optiotyyppiset sopimukset ovat osto- tai myyntioikeuksia, jotka antavat ostajalle oikeuden ostaa option kohde-etuus ennalta sovittuna aikana sovittuun hintaan. Optio on vain myyjää velvoittava sopimus, jonka vuoksi option ostaja joutuu maksaa optiosta preemion eli option hinnan. Option ostaja voi siis jättää option hyödyntämättä, kun taas option myyjän on myytävä kohde-etuus, jos option ostaja haluaa sen ostaa. Option kohde-etutena voi olla osake, valuutta, korko tai melkein mikä tahansa hyödyke. Optioiden toteutuspäivät voivat olla hyvin erilaisia. Eurooppalaisessa optiossa kohde-etueden voi ostaa vain option eräpäivänä, kun taas amerikkalaisessa optiossa kohde-etueden voi ostaa milloin vain option voimassaoloaikana. (Knüpfer & Puttonen 2009, 217.)

3.4 Osapositionien suojaus

Transaktiosition suojaus

Transaktiosition pituus on yleensä enintään 12 kuukautta, joten sitä voidaan pitää suhteellisen lyhyenä positiona. Tämän lisäksi sillä on symmetrinen tulosjakauma, jonka vuoksi transaktiosition suojaamiseen sopivat parhaiten kiinteä-

tyyppiset suojausmenetelmät, kuten termiini ja futuuri, joiden likviditeettivaikutukset ovat lähtöposition kaltaisia. Transaktiopositiota voidaan suojata myös lyhytaikaisella valuuttalainalla mutta lainasta aiheutuvat korkokulut tulee ottaa huomioon päätöstä tehtäessä. Optiotyyppinen suojaus on hyvä suojausvaihtoehto silloin, kun transaktiopositiota sisältää hinnaltaan ja määrältään melko varmoja eriä, koska optiolla voidaan pienentää valuuttakurssimuutoksista aiheutuvaa negatiivista riskiä. Riskin pienentämisellä voi olla merkittävä vaikutus, mikäli joku melko varmoista eristä peruuntuu, eikä yritykselle synny valuuttamääräistä virtaa, jota vastaan se on suojautunut. (Kasanen ym. 1997, 161.)

Translaatioposition suojaus

Translaatioposition suojaus voidaan toteuttaa esimerkiksi pitkäaikaisilla lainoilla tai termiinisopimuksilla. Translaatiopositiota suojattaessa on kuitenkin huomiotava suojauksen likviditeettivaikutukset sekä niiden hallinta. On hyvin todennäköistä, että suojattavan pääoman ja toteutettavan suojaukset likviditeettivaikutukset eroavat toisistaan. Tytäryhtiöihin tehtävät sijoitukset toteutetaan yleensä määrittelemättömäksi ajaksi, kun taas toteutettavilla suojauksilla on eräpäivänsä. Tämän lisäksi omassa pääomassa tapahtuvilla muuntoeroilla ei ole vaikutusta kassavirtaan, kun taas suojaavalla instrumentilla on sen erääntyessä. (Kasanen ym. 1997, 168-169.)

Onko translaatioposition suojaaminen perusteltua? Rahoituskirjallisuus ei anna tähän selkeää vastausta, koska laskennallisten rahavirtojen suojaaminen toimenpiteillä, johon liittyy rahavirtoja voi aiheuttaa merkittäviä tappioita. Esimerkiksi eräs Britanniassa sijaitseva kansainvälinen yritys solmi 600 miljoonan dollarin edestä valuuttamääräisiä myyntitermiinejä suojatakseen translaatiopositiota. Dollarin kurssi laski suhteessa suurimpaan osaan vieraita valuutoita, jonka seurauksena translaatiopositiosta syntyi positiivisia muuntoeroja sekä tehdyissä suojauksissa muuntoeroja vastaava tappio. Positiiviset muuntoerot eivät realisoituneet mutta suojauksista syntyneet 48 miljoonan dollarin tappiot realisoituivat. Yritys onnistui translaatioposition suojaamisessa, mutta merkittävien tappioiden jälkeen sitä ei voida pitää järkevänä ratkaisuna. (Buckley 2012, 129.)

Ekonomisen position suojaus

Ekonomisen position suojaus perustuu yrityksen valuuttajakauman muokkaamiseen siten, että se vastaa paremmin merkittävimpien kilpailijoiden valuuttajakaumaa. Transaktiopositiossa tehdyt suojaukset auttavat hetkellisesti merkittävien kurssimuutoksien siirtymistä hintoihin mutta ennen pitkää hinnanmuutospaineet pakottavat hintojen muutokseen. Tästä syystä ekonomisen position suojausstrategian tulee perustua kurssitason sopeuttamisen nopeuttamiseen. Ekonomisen position suojauksessa onnistuminen vaatii yhteistyön onnistumista rahoituksen, operatiivisten yksiköiden ja ylimmän johdon välillä. Merkittävin osuus ekonomisen position suojauksessa on liiketoimintatapojen kehittämisessä. (Kasanen ym. 1996, 139.)

Ekonomisen position riskeiltä on lähes mahdotonta suojautua täysmääräisesti, jonka vuoksi suojauksen tavoitteena on position aiheuttamien riskien laskeminen siedettävälle tasolle. Operatiiviset suojausmenetelmät ovat avainasemassa ekonomisen suojauksen toteutuksessa, ja ne jaetaan staattisiin suojauksiin sekä dynaamisiin suojauksiin. Mikäli operatiivisilla suojauksilla ei saada riittävää suojausta aikaiseksi voidaan harkita finanssisuojauksia. (Kasanen ym. 1996, 140.)

Staattinen suojautuminen

Staattisten suojausten tarkoituksena on muokata yrityksen valuuttajakaumaa vähemmän riskialttiiksi. Tähän käytettäviä keinoja ovat muun muassa riskin hajauttaminen, valuuttavirtojen tasapainotus ja kilpailijoiden valuuttavirtojen matkiminen. (Kasanen ym. 1996, 140.)

Valuuttavirtojen tasapainottamista kannattaa soveltaa silloin kun merkittävä osa yrityksen ekonomisesta riskistä syntyy yhdestä valuutasta. Tasapainottaminen toteutetaan kyseisen valuutan tulo- ja menovirtoja tasapainottamalla. Esimerkiksi, jos suurin osa yrityksen tuloista tulee dollarin määräisenä, voidaan tasapainotus toteuttaa ostamalla enemmän dollareissa tai siirtämällä tuotantoa Yhdysvaltoihin. Tasapainotus ei poista ekonomista riskiä vaan vähentää sitä yhden merkittävän valuutan osalta. (Kasanen ym. 1996, 140.)

Ekonomisen riskin hajauttaminen perustuu siihen, että yksittäisellä valuutalla ei ole suurta painoa-arvoa yhtiön tuloksen kannalta. Valuuttakurssien arvot muuttu-

vat suhteessa toisiinsa, joten tarpeeksi laajalla hajautuksella kurssimuutosten pitäisi kompensoida toisiaan. Mahdollisuuksien mukaan hajauttaminen tulee huomioida myös yrityksen eri yksiköiden välillä. Myynnin liiallinen keskittyminen tiettyyn maahan aiheuttaa merkittäviä muutoksia yrityksen tulokseen, mikäli kyseisen maan valuutta heikentyy rajusti. Kurssimuutoksesta aiheutuvaa tappiota voidaan pyrkiä korjaamaan hinnan korotuksilla, jos asiakas suostuu hinnan muutokseen. Vastaavasti ostojen keskittyessä liikaa yhteen maahan voivat tuotantotarvikkeiden hinnat nousta rajusti. Tuotannossa riski sitoutuu riippuvuuteen tuotantomaan valmistuskustannuksista, etenkin jos kyseisen maan valuutta on yliarvostettu suhteessa muihin valuuttoihin. (Kasanen ym. 1996, 140-141.)

Dynaaminen suojaus

Pitkällä aikavälillä negatiivisiin kurssimuutoksiin on sopeuduttava. Tehokkain suojauskeino on mahdollisimman nopea mukautuminen vallitsevaan tilanteeseen. Mukautumisnopeuteen vaikuttaa yritystoiminnan luonne ja yrityksen toimintatavat. Dynaamisena suojauskeinona voi olla esimerkiksi ostojen vaihtaminen toiseen maahan tai tuotantolaitoksen avaaminen toiselle mantereelle. Toisena mahdollisuutena on ennakoida positiivisia kurssikehityksiä ja sopeuttaa omaa toimintaa ennen kilpailijoita, jolloin saavutetaan kilpailuetu. Tällä tavalla saadaan hyvä suoja ekonomisen riskin negatiivisia vaikutuksia vastaan. (Kasanen ym. 1996, 141.)

4 Ulkomaanrahan määräinen kirjanpito- ja tilinpäätöskäytäntö

4.1 Valuuttamääräisten liiketapahtumien merkitseminen kirjanpitoon

Valuuttamääräiset menot ja tulot kirjataan juoksevaan kirjanpitoon pääsääntöisesti toteutuneen liiketapahtuman syntymispäivän kurssia noudattaen. Mikäli kirjattuihin eriin kohdistuu myöhemmin esimerkiksi hyvityslaskuista tai alennuksista johtuvia muutoksia, kirjataan ne samaa kurssia käyttäen. (Leppiniemi, Leppiniemi & Kaisanlahti 2016.)

Hyvään kirjanpitolautakunnan kuuluvan olennaisuuden periaatteen nojalla, valuuttakerien päiväkohtaiseen kirjaamiseen voidaan soveltaa myös muita kursseja. Esimerkiksi viikko- tai kuukausikohtaisesti määritellyjä kiinteitä kursseja. Muiden kurssien käyttäminen edellyttää, että ero päiväkohtaisen kurssin käyttämiseen ei ole merkittävä. Kiinteiden kurssien käyttäminen ei myöskään saa vaikuttaa valuuttamääräisten erien esittämiseen tilinpäätöksessä merkittävästi erisuuruuksina, kuin ne olisivat tapatumapäivän kurssiin muutettuna. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

Valuuttamääräisten erien kirjaamisessa tulee noudattaa KLP 2:4 §:n mukaista säädöstä kirjausjärjestyksestä ja -ajankohdasta. Valuuttamääräiset käteismaksut on kirjattava kirjanpitoon päiväkohtaisesti. Muut valuuttamääräiset kirjaukset sekä osakirjanpitojen yhdistelmäkirjaukset voidaan kirjata kuukausikohtaisesti tai vastaavan jaksotusperiaatteen mukaisesti, ellei mikään muu laki vaadi aikaisempaa kirjaamista. Käteisenä saadut valuuttamääräiset maksut tulee kirjata viipymättä, kun taas muut kirjaukset on kirjattava siinä ajassa, että viranomaisille tehtävät ilmoitukset voidaan tehdä ajantasaisen kirjanpidon perusteella tai siinä ajassa, että kirjanpidon vastuullinen henkilö voi toteuttaa valvontavelvollisuutensa. (Lydman 2016, 38.)

Mikäli tilikauden aikana syntyvä valuuttamääräinen tulo tai meno kirjataan kirjanpitoon suoriteperustetta noudattaen voi syntyä kurssieroja, mikäli valuuttakurssi on muuttunut tulo- tai meno- kirjaamisen ja siitä syntyneen myyntisaamisen tai ostovelan maksusuorituksen välisenä aikana. Myyntisaamisista syntyneet eli realisoituneet kurssierot kirjataan myynnin oikaisueräksi. Ostoveloista syntyneet kurssierot voidaan kirjata joko osto- tai hankintamenon oikaisuksi. Jos ostovelat ovat syntyneet tuotannon tekijöiden hankinnasta, kirjataan syntyneet kurssierot osto- tai hankintamenon oikaisuksi. Pysyviin vastaaviin kirjattavista hankintamenoista syntyneet kurssierot kirjataan hankintamenon oikaisuksi. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

Valuuttamääräisestä lainasta tai muusta sellaisesta rahoitustapahtumasta syntyvät kurssierot, jotka syntyvät joko lainan takaisinmaksun tai muun rahasuorituksen yhteydessä kirjataan kirjanpitoon rahoituksen tuloina tai menoina, joihin voidaan myös kirjata merkitykseltään vähäiset menon tai tulo- oikaisuerinä muodostuvat kurssierot. Pysyvien vastaavien hankintaa varten otetusta valuuttamääräisestä lainasta syntyviä kurssieroa ei voida pääsääntöisesti lukea hankintamenon

oikaisuksi. Tämä on kuitenkin mahdollista pitkän valmistusajan vaativien hankintojen kohdalla, jolloin hankinnan valmistusaikana lainasta syntyneet kurssierot voidaan lukea hankintamenoon KPL 4:5.3 §:n mukaisesti. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

4.2 Saamisten ja velkojen merkitseminen taseeseen

Kirjanpitolain 5 luvun 3 §:ssä säädetään valuuttamääräisten erien arvostamisesta sekä jaksottamisesta. Edellä mainitun lainkohdan mukaisesti valuuttamääräiset saamiset, velat sekä muut sitoumukset tulee muuttaa euroiksi tilinpäätöksessä tilinpäätöspäivän kurssin mukaisesti. Kyseisestä menettelystä voidaan kuitenkin poiketa, mikäli valuuttamääräinen erä on sopimuksella tai muutoin johonkin kurssiin sidottu. (Leppiniemi ym. 2016.)

Tilinpäätöspäivän kurssi tarkoittaa ensisijaisesti Euroopan keskuspankin tilinpäätöspäivänä noteeraamaa kurssia. Olennaisuuden periaate mahdollistaa myös muuntokurssina käytettävän Suomen Pankin laskemia eri maiden valuuttakursseja, jotka on johdettu Euroopan keskuspankin valuuttakursseista. Tämän lisäksi liikepankkien noteeraamien valuuttojen osto- ja myyntikurssien käyttö on mahdollista. (Leppiniemi ym. 2016.)

Valuuttamääräisiä eriä muutettaessa euromääräiseksi tulee noudattaa KPL 3:3 §:n toisessa kohdassa säädettyä jatkuvuuden periaatetta. Toisin sanoen tiettyyn kurssiin sopimuksella tai muutoin sidottujen erien muuttaminen euromääräiseksi tulee toteuttaa johdonmukaisesti saman perusteista muuntokurssia käyttäen joka vuosi. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

4.3 Rahoitusvälineiden arvostaminen

Kirjanpidosta ei löydy määritelmää rahoitusvälineille, jonka vuoksi määrittelyn osalta noudatetaan luottolaitostoiminnasta annettua lakia (Luottoll. 12:6). Laki määrittää rahoitusvälineiksi saamiset, johdannaiset sekä kirjanpitovelvollisen omistamat osakkeet, osuudet sekä taseen vastaaviin merkityt rahoitusvälineet. IAS 39 -standardi määrittää rahoitusvälineen sopimukseksi, jonka perusteella toisella osapuolella syntyy rahoitusvaroihin kuuluva erä ja toiselle rahoitusvelan

tai oman pääoman ehdollinen instrumentti. Myös johdannaiset luetaan rahoitusvälineiksi IAS-standardien mukaan. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.)

Rahoitusvälineiden arvostus voidaan toteuttaa kirjanpidossa hankintamenoperusteisesti KPL 5:2 §:n mukaisesti tai vaihtoehtoisesti KPL 5:2a §:n mukaisesti käypään arvoon. Hankintamenoperusteisessa arvostamisessa rahoitusomaisuuteen sisältyvät arvopaperit sekä muut rahoitusvarat kirjataan taseeseen hankintamenon määräisenä tai käypään arvoon, mikäli se on hankintamenoa alempi arvo. Hankintamenoperusteisessa arvostamisessa arvonnousuja ei voida ottaa huomioon. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.)

Rahoitusvälineet voidaan vaihtoehtoisesti arvostaa käypään arvoon KPL 5:2a §:n mukaisesti, jolloin tulee noudattaa IFRS-standardien mukaista arvostamista, lähtökohtaisesti IAS 39 -standardia (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017). KPL 5:2a §:n mukaisen arvostamisen etuna on se, että hankintamenoperusteisesta arvostuksesta poiketen myös rahoitusvälineen arvonnousu voidaan kirjata tulosvaikutteisesti (Leppiniemi ym. 2016).

4.4 Kurssierojen käsittely tilinpäätöksessä

Hankintamenoperusteiset erät

Tilinpäätöstä laadittaessa valuuttamääräiset velat ja saamiset muutetaan euro-määräiseksi tilinpäätöspäivän kurssin mukaisesti. Tämä toimenpide synnyttää yleensä realisoimattomia kurssieroja, eli kurssivoittoja tai -tappioita. Vastaavasti realisoimattomia kurssieroja voi syntyä silloin, kun sopimuksella tai muutoin tiettyyn kurssiin sidottuja saamisia ja velkoja muutetaan euromääräiseksi. Syntyvät kurssierot käsitellään vastaavalla tavalla kuin luvussa 3.3 esitetyt realisoituneet kurssierot:

- myyntisaamisten muuttamisesta aiheutuvat kurssierot myyntituottojen oikaisueriksi
- ostovelkojen muuttamisesta aiheutuvat kurssierot kuluina vähennettävien tai aktivoitavien menojen oikaisueriksi sekä
- rahoituserien muuttamisesta aiheutuvat kurssierot rahoituksen tuotoiksi tai kuluiksi.

Varovaisuuden periaatetta tulee kuitenkin noudattaa pitkäaikaisten eli yli vuoden päästä eräänntyvien valuuttamääräisten saamisten ja velkojen kurssivoittojen osalta. Kurssivoittoa ei voida tulouttaa, koska sen toteutumista voidaan pitää epävarmana. Kyseiset kurssivoitot tulee esittää siirtovelooissa. KPL 3:3 §:ssä säädetyn johdonmukaisuuden periaatteen nojalla realisoituneiden, realisoitumattomien sekä taseeseen siirtyvien kurssierojen kirjausten osalta tulee noudattaa vastaavaa menettelytapaa vuodesta toiseen. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

Käypään arvoon arvostetut rahoitusvälineet

Tarkempaa ohjeistusta KPL 5:2a §:n mukaisesta arvostamisesta on annettu kauppa- ja teollisuusministeriön asetuksessa: *Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus rahoitusvälineiden arvostamisesta sekä merkitsemisestä tilinpäätökseen ja konsernitilinpäätökseen* (1315/2004; myöhemmin "RvA"). (Kirjanpitolautakunta 2005).

KPL 5:2a §:n mukaisessa arvostamisessa tilikauden tuotoksi tai kuluksi tuloslaskelmaan kirjataan rahoitusvälineen tilinpäätöshetken arvon ja edellisen tilinpäätöksen kirjanpitoarvon erotus. Tilikauden aikana hankitusta rahoitusvälineestä merkitään tuotoksi tai kuluksi tilinpäätöshetken arvon ja hankintamenon erotus. Erotus tulee kuitenkin kirjata suoraan käyvän arvon rahastoon, mikäli on kyse taseen vastaaviin merkityn käyvän arvon mukaan arvostettava rahoitusväline, jota ei pidetä kaupankäyntitarkoituksessa tai se ei ole johdannaissopimus. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

RvA 4.1 §:n mukaisesti vara tai velka taikka niistä yksilöity osa voidaan kuitenkin arvostaa edelletyn määräisenä, mikäli sitä voidaan pitää suojattuna käyvän arvon suojauslaskentamenettelyn mukaisesti. Vastaavasti kyseisen suojaukseen käytetty suojausinstrumentti saadaan arvostaa edelletyn määräisenä. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

4.5 Suojaamisen vaikutus valuuttamääräisten erien tilinpäätöskäsittelyyn

Aluksi on hyvä tiedostaa ero suojaamisen ja suojauslaskennan välillä. Suojaamisella tarkoitetaan tietyn valuuttaerän suojaamista valuuttariskiltä suojausinstru-

menttejä hyödyntäen, kuten opinnäytetyön luvussa kolme on esitelty. Suojauslaskenta voidaan sen sijaan määritellä erityiseksi kirjanpitokäsittelyksi, jonka tavoitteena on jaksottaa suojattavan erän sekä sitä suojaavan instrumentin arvomuutokset samalle tilikaudelle. Suojauslaskennan tarkoituksena on vähentää tuloksen heilahtelua. (Tuokko 2014.)

Mikäli yrityksellä on johdannaissopimuksia, joita ei ole otettu suojaamistarkoituksessa tulee realisoitumattomat kurssitappiot kirjata tilinpäätöksessä kuluksi. Sen sijaan positiivisia realisoitumattomia kurssivoittoja ei saa kirjata ennen sopimuksen toteutumista. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2017.)

Kansallinen kirjanpito ei anna ohjeistusta suojauslaskentamenettelystä, jonka vuoksi sen osata tukeudutaan IAS 39 -standardiin. Suojauslaskennan toteuttaminen edellyttää suojaussuhteen dokumentointia. Suojattaviksi kohteiksi hyväksytään käypä arvo, rahavirta tai itsenäiseen ulkomaiseen yksikköön tehty nettosijoitus. Jotta edellä mainittuihin suojaussuhteisiin voidaan soveltaa suojauslaskentaa, tulee suojauksen olla tehokas koko suojauksen ajan. Tehokkuuden arviointi toteutetaan vertailemalla suojaavan instrumentin tai rahavirran käypiä arvoja suojatussa erässä tapahtuneisiin arvomuutoksiin. Muutosten tulee kumota toisensa 80—125-prosenttisesti, jotta suojausta pidetään tehokkaana. Mikäli suojaus ei ole 100-prosenttinen, niin käsitellään sen alittava tai ylittävä osa tulospäätöksessä. (Kirjanpitolausunto 2005.)

Suojauksen kohteena voi olla yksittäinen valuuttamääräinen saamis- tai velkaerä tai muu tulevan tai menevän rahavirran synnyttämä oikeus tai sitoumus tai niiden yhdessä muodostama valuutta-asema. Suojauksen toteuttamiseen voidaan käyttää valuuttamääräisiä saamisia tai velkoja taikka johdannaissopimuksia. (Kirjanpitolausunto 2005.)

Suojaamistarkoituksessa hankitut valuuttamääräiset saamiset, otetut velat sekä toteutetut muut sitoumukset muutetaan tilinpäätöksen yhteydessä euromääräiseksi tilinpäätöspäivän kurssin mukaisesti. Valuuttamääräisten saamisten ja velkojen, jotka ovat erikseen tai valuutta-aseman osana suojattu valuuttakurssiriskiltä, tulee vastaavasti muuntaa euromääräiseksi tilinpäätöspäivän kurssin mu-

kaisesti. Mikäli suojaukseen on käytetty johdannaisopimusta, niin kirjataan johdannaisen realisoitumattomasta kurssivoitosta tuloslaskelmaan enintään se osa, joka vastaa suojatun kohteen realisoitumatonta kurssitappiota. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

Mikäli kyseessä olisi käyvän arvon mukainen suojauslaskenta KPL 5:2a §:n mukaisesti tulisi edellisessä kappaleessa esitetyt realisoitumattomat kurssierot kirjata käyvän arvon rahastoon, mikäli

- *kyseessä on suojauslaskentamenettelyssä käytetyn rahoitusvälineen kirjaus, jolla koko arvonmuutoksen tai sen osan kirjaamatta jättäminen tuloslaskelmaan kyseisellä tilikaudella mahdollistetaan (rahavirran suojaus); tai*
- *tällainen arvonmuutos aiheutuu kirjanpitovelvollisen ulkomaiseen yritykseen tekemiin nettoinvestointeihin sisältyvän valuuttaerän kurssimuutoksesta (muuntoero).*

Kirjanpitovelvollinen voi sitoa tulevaisuudessa toteutuvan sopimuksen mukaisen rahavirran tiettyyn kurssiin esimerkiksi valuuttatermiinisopimuksella. Valuuttatermiiniin sisältyvän terminikurssin sekä kyseiselle valuutalle sopimuspäivänä noteeratun kurssin erotus kirjataan sopimuksen voimassaoloaikana tilinpäätöstä tehtäessä rahoituksen tuotoiksi tai kuluiksi. Suojaustarkoituksessa tehdyt johdannaisopimukset, jotka vähentävät valuuttariskiä valuuttatermiinisopimuksen tavoin, käsitellään tilinpäätöksessä vastaavalla tavalla. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

Siinä vaiheessa, kun suojaustoimenpiteistä syntyneet kurssierot kirjataan tuloslaskelmaan rahoituksen tuotoiksi ja kuluiksi, tulee hyvän kirjanpitotavan perusteella menetellä suojauksen kohteena olleiden erien kurssierojen osalta vastaavalla tavalla. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

Suojauslaskennan periaatteiden perusteella tulevaisuudessa toteutuvan rahavirran, kuten osto- tai myyntilauksiin liittyvän suojaavan johdannaisinstrumentin ja suojatun kohteen kurssierot käsitellään ajallisesti yhtenevästi. Suojaavan instrumentin kurssierot kohdistetaan suojatusta erästä toteutuneisiin kurssieroihin. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

4.6 Kirjanpitolautakunnan lausunto 1963/2016

Kirjanpitolautakunta on antanut 13.12.2016 lausunnon 1963/2016 suojauslaskennasta ja koronvaihtosopimusten käsittelystä. Kyseistä lausuntoa tulee soveltaa myös suojaustarkoituksessa tehtyihin valuutta- tai hyödyke johdannaissopimuksiin (Kuutti 2017). Kyseinen lausunto ei ainakaan helpota johdannaisten kirjanpitokäsittelyä, koska se on varsin tulkinnanvarainen ja aiheuttanut näkemuseroja asiantuntijoiden keskuudessa.

Lausunto on selkeästi jatkoa vuoden 2016 alussa tulleen kirjanpitolain muutokselle, jossa säädettiin muun muassa, että käypään arvoon arvostetuista (KPL 5:2a §) rahoitusinstrumenteista tulee esittää IFRS-standardien mukaiset liitetiedot. (PCW 2016).

Kuutti (2017) on todennut artikkelissaan, että kyseisen lausunnon tarkoituksena on saada yritykset siirtymään KPL 5:2a §:n mukaista rahoitusvälineiden arvostamista käypään arvoon ja noudattamaan IFRS-standardien mukaista suojauslaskentaa.

KPL 5:2 §:n mukainen hankintamenopohjainen arvostaminen on mahdollistanut johdannaisten esittämisen taseen ulkopuolisina sitoumuksina liitetiedoissa. Kirjanpitolautakunnan lausunnon 1963/2016 mukaisesti suojauslaskentaa hyödyntävän yrityksen tulee kuitenkin jatkossa noudattaa IFRS-standardeja KPL 5:2 a §:n mukaisesti riippumatta siitä, hyödyntääkö yritys KPL 5:2 §:n vai KPL 5:2a §:n mukaista arvostamista. (Koivumäki 2017.) Tämän vuoksi aikaisemmin taseen ulkopuolisina sitoumuksina esitetyt johdannaiset voivat tulla nyt esitettäväksi tuloslaskelmassa ja taseessa, jolla voi olla merkittäviä vaikutuksia yrityksen omaan pääomaan ja tulokseen (Honkamäki 2017).

Johdannaisten käsittely taseen ulkopuolella on myös edelleen mahdollista, mutta näissä tilanteissa on kyse poikkeus pääsäännöstä (Berg 2017). Jotta yritys voi hyödyntää hankintamenopohjaista arvostamista 5:2 §:n mukaisesti ja esittää johdannaiset taseen ulkopuolisina sitoumuksina tulee sen täyttää seuraavat ehdot:

- johdannaisten tulee olla yksiselitteisesti suojaavia

- käypien arvojen sekä niiden muutosten esittäminen taseen ulkopuolella liitetiedoissa antaa riittävän ja oikean kuvan yrityksen taloudellisesta tilanteesta
- liitetiedoissa annettava informaatio on seikkaperäistä ja kattavaa.

Liitetiedoissa tulee esittää

- johdannaisten nimellisarvot ja käyvät arvot
- kuvaus suojausten luonteesta
- johdannaissopimusten merkittävimmät ehdot
- arviot johdannaissopimusten tulosvaikutusten ajoittumisesta sekä keskeisistä riskeistä (Kuutti 2017).

Kirjanpitolautakunnan antama lausunto 1963/2016 ei muuta johdannaisten kirjanpitokäsittelyä KPL 5:2a §:n osalta. Lausunnossa on kuitenkin todettu, että kirjanpitokäsittelyn tulee olla täysin IFRS -standardien mukaista myös jatkossa. Kirjanpitovelvollisen tulee myös täyttää täysin IFRS-standardien mukaisen suojauslaskennan dokumentointi- ja tehokkuusvaatimukset (Berg 2017.)

4.7 Valuuttamääräisistä eristä annettavat liitetiedot tilinpäätöksessä- ja toimintakertomuksessa

KPA 2:2 a §:n kuudennen kohdan mukaisesti liitetietona tulee esittää peruste, jonka mukaisesti valuuttamääräiset saamiset, velat ja muut sitoumukset on muutettu euromääräiseksi, jos ei ole käytetty tilinpäätöspäivän kurssia (Kirjanpitolautakunta 2005).

KPA 2 a §:n viidennen kohdan mukaisesti rahoitusvälineiden arvostamisesta tulee antaa liitetietona tilinpäätöstä tehtäessä käytetyt arvostusperiaatteet ja -menetelmät sekä jaksotusperiaatteet ja -menetelmät, mikäli rahoitusvälineet on arvostettu muulla tavalla kuin KPL 5:2 §:n mukaisesti (Kirjanpitolautakunta 2005).

KPA 2:7.2 §:n mukaisesti yrityksen tulee esittää liitetietona mahdolliset taseen ulkopuoliset vastuusitoumukset. Ulkomaanrahan määriset vastuusitoumukset tulee esittää euromääräisenä tilinpäätöspäivän kurssia noudattaen. Mikäli sitoumus

on sopimuksella tai muutoin tiettyyn kurssiin sidottu, voidaan se muuntaa euro-määräiseksi sitä noudattaen. (Kirjanpitolautakunta 2005.)

Mikäli rahoitusvälineet on arvostettu KPL 5:2 a §:n mukaisesti tulee liitetietona esittää

- 1) *arvonmäärittäsmallien ja -menettelyjen keskeiset oletukset;*
- 2) *kustakin rahoitusväline- tai muusta omaisuuslajista yhteenlaskettu käypä arvo*
- 3) *edellä 2 kohdassa tarkoitetun lajin arvonmuutoksesta tuloslaskelmaan ja käyvän arvon rahastoon merkitty määrä*
- 4) *kustakin johdannaissopimuslajista tieto niiden käytön laajuudesta*
- 5) *edellä 4 kohdassa tarkoitetun lajin luonne sekä sellaiset olennaiset ehdot, jotka voivat vaikuttaa vastaisten rahavirtojen määrään, ajoitukseen ja varmuuteen sekä*
- 6) *käyvän arvon rahaston muutokset tilikauden aikana* (Kirjanpitoasetus).

Mikäli rahoitusjohdannaisia ei ole arvostettu käypään arvoon kirjanpitolain 5 luvun 2 a §:n perusteella, tulee jokaisesta johdannaislajista esittää liitetietona johdannaisten käypä arvo, mikäli se pystytään luotettavasti määrittelemään. Edellä mainitun lisäksi tulee esittää tiedot johdannaisen luonteesta ja käytön laajuudesta. Jos johdannaisen markkina-arvon määrittäminen ei ole mahdollista mutta sen osien tai vastaavien johdannaisten arvon määrittäminen on mahdollista, voidaan johdannainen arvostaa käypään arvoon niiden perusteella. (Kirjanpitoasetus.)

Mikäli käyvän arvon mukaista arvostamista koskevat IAS-standardit eivät vaadi seuraavien asioiden ilmoittamista liitetiedoissa ja toimintakertomuksessa täytyy käypään arvoon merkityistä rahoitusvälineistä esittää tiedot:

- 1) *rahoitusriskien hallinnan tavoitteista ja menettelytavoista, mukaan luetuna kunkin sellaisen ennakoidun liiketoimen päälaajin suojausmenettely, johon sovelletaan suojauslaskentaa; ja*
- 2) *hinta-, luotto-, likviditeetti- ja kassavirtariskeistä, jos nämä tiedot ovat olennaisia kirjanpitovelvollisen taloudellisen aseman tai tuloksen arvioimiseksi.* (Lydman 2016).

5 Tutkimusasetelma

Tutkimukset voidaan jakaa kvantitatiiviseen ja kvalitatiiviseen eli määrälliseen ja laadulliseen tutkimukseen (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2009). Tämä tutkimus to-

teutettiin laadullisena tutkimuksena. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä ja antaa siitä tulkintoja (Kananen 2014, 18). Tutkimuksessa pyritään löytämään vastaukset seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Miten valuuttapositiona hallitaan kohdeyrityksessä ja millaista raportointia siitä toteutetaan?
- Miten valuuttamääräisten erien kirjanpito ja tilinpäätös on toteutettu ja mitä kirjanpitoperiaatteita on käytetty?

Tutkimuksen tarkoituksena on saada selkeä kuva yrityksen X tavasta hallita valuuttapositiona sekä toteuttaa valuuttamääräinen kirjanpito. Tutkimuksessa tutkitaan vain yhtä kohdetta, jonka vuoksi tutkimustyyppi voidaan todeta case-tutkimus. Case-tutkimukselle on ominaista keskittyä yhteen kohteeseen sekä tuottaa intensiivistä tietoa yksittäisistä tapauksista (Hirsjärvi ym. 2009, 134).

Tiedonkeruumenetelmä

Tutkimuksessa käytetään tiedonkeruumenetelminä teemahaastattelua sekä valmiina olevaa aineistoa, jotka ovat ominaisia laadulliselle tutkimukselle (Hirsjärvi ym. 2009, 134) Teemahaastattelu on yksi suosituimmista laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmistä, jonka avulla pyritään saamaan ymmärrys ilmiöstä, jota tutkija ei entuudestaan tunne. Tutkijalla tulee kuitenkin olla jonkinlainen ennakkokäsitys aiheesta, jotta hän osaa valita oikeat kysymykset, joiden perusteella haastattelu etenee. Teemahaastattelun rakenne muodostuu tutkijan esittämien kysymyksien mukaisesti. Ennalta määritetyillä avoimilla kysymyksillä pyritään saamaan tietoa laajasti kyseisestä aihealueesta, joita tarkennetaan haastattelun edetessä tarkentavilla kysymyksillä. (Kananen 2014, 76-79.)

Tutkimusta varten tulee haastatella niin montaa henkilöä, että tarvittava tieto saadaan kerättyä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään kuitenkin saamaan tietoa tietystä ilmiöstä, jonka vuoksi on perusteltua valita vain muutamia haastateltavia. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 58.) Tutkimusta varten haastateltiin kolmea henkilöä. Haastateltavaksi valittiin henkilöt, jotka työskentelevät aihealuetta käsittelevien työtehtävien parissa. Haastateltavat olivat yrityksen X riskinhallintapäällikkö, kirjanpitäjä sekä yrityksen tilintarkastaja. Tilintarkastajaa haastateltiin sen vuoksi,

että häneltä haluttiin saada ulkopuolisen henkilön näkemys yrityksen X toimintatavoista. Haastattelut toteutettiin kevään 2016 aikana ja haastattelut nauhoitettiin sekä litteroitiin.

Riskinhallintapäällikön sekä kirjanpitäjän haastatteluissa kysyttiin useita avoimia kysymyksiä, koska tutkimuksen kannalta oli tärkeää saada tietoa useita eri teemoista. Tilintarkastajan haastattelu toteutettiin sen sijaan huomattavasti vapaamuotoisempana, koska sen avulla oli mahdollista saada uusia näkökulmia tutkimukseen.

Tutkimuksen toisena tiedonkeruumenetelmänä hyödynnetään yritys X:stä saatua aineistoa. Aineisto sisältää yrityksen tilinpäätöksen vuodelta 2015, riskinhallintapolitiikan sekä positioraportin keväältä 2016.

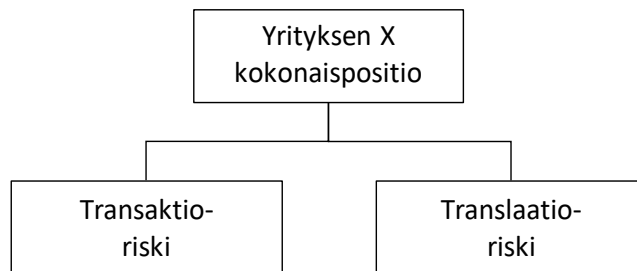
6 Tutkimusaineiston analysointi

Tutkimuksen analysointimenetelmäksi on valittu teemoittelu. Teemoittelua hyödyntäessä laadullinen aineisto pilkotaan osiin aihepiirien mukaisesti. Näin jokaiselle osiolle syntyy oma teemansa. Teemat analysoidaan yksitellen ja todetaan se, mitä niistä on sanottu. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Analysoitava aineisto on seuraaviin teemoihin: Valuuttariski, transaktioriski, translaatoriski, ekonominen riski, positioraportointi ja suojaaminen sekä valuuttamääräinen kirjanpito.

6.1 Valuuttariski

Ensimmäiseksi teemaksi on valittu valuuttariski. Teoreettisessa viitekehyksessä todettiin, että valuuttariski on yksi merkittävimmistä riskeistä, jonka kansainväliset yritykset kohtaavat. Tämän vuoksi jo ennen tutkimuksen toteuttamista oli siis sanomatta selvää, että yritys X altistuu valuuttariskille. Kuinka merkittävä yrityksen X valuuttariski on? Riskinhallintapäällikön haastattelusta kävi ilmi, että yritys X:n kohdalla voidaan puhua jopa miljoonaluokan riskistä, mikäli valuuttariski pääsisi kokonaisuudessaan realisoitumaan. Haastattelussa tuli myös esille, että yrityksen kokonaisvaluuttariski muodostuu transaktioriskistä sekä translaatoriskistä, eli ekonominen riski ei kuulu yrityksen valuuttaposition rakenteeseen. Yrityksen

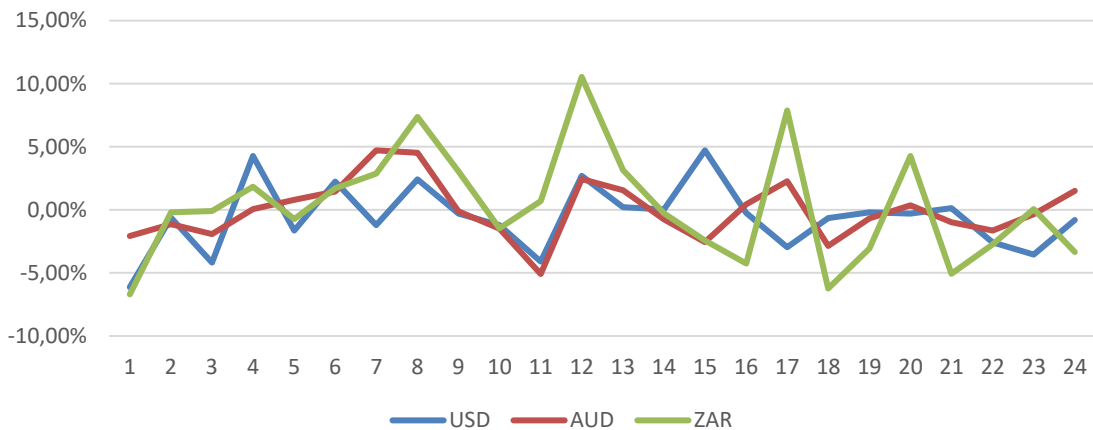
X positiorakenne on siis alla olevan kuvan 11 mukainen. Osapositiot käsitellään myöhemmin omina teemoinaan.

Kuva 11. Yrityksen X valuuttaposition rakenne.

Yrityksen valuuttapositionraportista käy ilmi, että merkittävimmät valuuttariskit aiheutuvat kolmen eri valuutan määräisistä eristä. Merkittävimmät riskivaluutat ovat Yhdysvaltain dollari (USD), Etelä-Afrikan randi (ZAR) sekä Australian dollari (AUD), joiden osalta toteutetaan aktiivista positioseurainta. Muiden valuutoiden osalta seurainta tehdään tarvittaessa. Ymmärtääksemme paremmin edellä mainituista valuutoista aiheutuvaa riskiä, tulee perehtyä valuuttakurssien volatilisuu-teen. Kasanen ym. (1997, 72) ovat todenneet, että valuuttakurssimuutoksista syntyvää riskiä voidaan arvioida historiallisen volatilisiteetin avulla, joka kuvaa valuuttakurssien heilahtelujen suuruutta. Volatilisiteetti saadaan laskemalla valuuttakurssin prosentuaalisten kuukausittaisten muutosten keskihajonta (Kasanen ym. 1997, 72). Kuvassa 12 on esitetty edellä mainittujen valuutoiden kuukausittainen prosentuaalinen muutos 24 kuukauden ajalta aikavälillä 2.1.2015 – 2.1.2017.

Valuuttakohtainen prosentuaalinen heilahtelu kuukausittain

Kuva 12. Prosentuaalinen valuuttakurssien muutos.

Kuvasta on selkeästi havaittavissa, että randin prosentuaaliset kuukausittaiset muutokset ovat selkeästi merkittävämpiä kuin kahdessa muussa valuutassa tapahtuneet muutokset. Laskemalla kaavion ajanjakson mukainen volatiliteetti jokaiselle valuutalle saadaan silmämääräisen havainnon vahvistavia tuloksia. Valuuttakohtaiseksi volatiliteetiksi saatiin: USD 2,56 %, AUD 2,22 % sekä ZAR 4,29 %. Volatiliteettien perusteella voidaan siis todeta, että Etelä-Afrikan randin määräisissä erissä yritys X:n valuuttakurssiriski on ollut selkeästi merkittävämpi kuin Yhdysvaltain dollarin sekä Australian dollarin määräisissä erissä.

6.2 Transaktioriski

Riskinhallintapäällikön haastattelussa tuli ilmi, että yritys X altistuu transaktioriskille. Yllättävää kuitenkin oli, että suurin osa transaktioriskistä syntyy tytäryhtiöiden välisestä kaupasta eikä loppuasiakkaalle kohdistuvasta kaupasta, kuten rahoituskirjallisuus asiaa käsittelee. Tälle löytyy kuitenkin selitys yrityksen valuuttariskinhallintapolitiikasta. Kyse on yrityksen strategisesta päätöksestä, jonka mukaisesti tytäryhtiöt ovat sijoitettu merkittävimmille markkina-alueille. Tämän avulla yritys pystyy toteuttamaan suurimman osan myynnistä markkina-alueen mukaisessa valuutassa, jolloin yritys ei altistu transaktioriskille. Yrityksen tehtaat kuitenkin sijaitsevat vain tietyissä yksiköissä, jonka vuoksi emoyhtiö ja tytäryhtiöt

käyvät paljon kauppaa keskenään, ja tästä syntyvät merkittävimmät transaktioris-
kit.

Yrityksen valuuttariskinhallintapolitiikassa on määritelty ehdot yrityksen sisäi-
sestä kaupasta transaktioriskin hallitsemiseksi. Ohjeistuksen mukaisesti valuut-
tariski kohdennetaan aina emoyhtiöön, mikäli se on kaupan toisena osapuolena.
Tämän tarkoituksena on pyrkiä keskittämään transaktioriski vahvimpaan yksik-
köön, jolloin pienemmillä resursseilla toimivat yksiköt voivat keskittyä puhtaasti
liiketoimintaan. Tytäryhtiöiden välisessä kaupassa valuuttariski jää kuitenkin os-
tavan yksikön vastuulle. Haastattelussa riskinhallintapäällikkö totesi, että tytär-
yhtiöiden välisestä kaupasta aiheutuva transaktioriski on aiheuttanut haasteita,
koska siltä ei pystytä aina suojautumaan. Esimerkiksi Etelä-Afrikassa yhteistyö
keskuspankin kanssa on osoittautunut haastavaksi. Tytäryhtiöiden välisestä kau-
pasta aiheutuva riski on kuitenkin toistaiseksi ollut suhteellisen pientä, joten siltä
ei ole suojauduttu aktiivisesti.

6.3 Translaatoriski

Yritys X altistuu translaatoriskille, koska se on velvollinen konsolidoimaan tytär-
yhtiöidensä tilinpäätöstiedot yhtiön konsernitalinpäätökseen. Yrityksen riskinhal-
lintapäällikkö totesi, että yrityksen translaatoriski aiheutuu tytäryhtiöiden valuutan
määräisistä saamisista sekä pääomista. Hän kuitenkin tarkensi, että tytäryhtiöihin
ei ole vielä ehtinyt kertyä merkittäviä pääomia niiden nuoren iän vuoksi, Yhdys-
valloissa sijaitseva tytäryhtiötä huomioimatta. USA:n dollarin valuuttakurssi on
kuitenkin hänen arvion mukaan ollut suhteellisen tasainen, joten siltäkään osalta
riski ei ole ollut merkittävä. Yrityksen valuuttaposition raportista havaittavat pitkäai-
kaiset Etelä-Afrikan randin sekä Australian dollarin määräiset saamiset aiheutta-
vat kuitenkin merkittävän translaatoriskin, jolta on suojauduttu termiinisolimuk-
silla. Yrityksen valuuttariskinhallintapolitiikasta ilmenee, että kyseiset pitkäaikai-
set saamiset liittyvät tytäryhtiöiden rahoittamiseen. Riskinhallintapolitiikassa on
todettu, että tytäryhtiöt eivät ota ulkopuolista lainaa, vaan rahoitus toteutetaan
konsernin sisäisellä lainalla tai oman pääoman sijoituksella, jotta yritys pystyy
hallitsemaan syntyvää translaatoriskiä.

Teoreettisessa viitekehyksessä todettiin, että translaatoriskin käsittely jakaa mielipiteitä, eikä sen hallintaan ole vain yhtä ja oikeaa tapaa. Translaatoriskin hallinta onkin riippuvainen yrityksen hallituksen näkemyksestä suhtautua kyseiseen riskiin. Yrityksen X hallitus on antanut selkeät ohjeet translaatoriskin hallintaan valuuttariskinhallintapolitiikassa. Hallituksen näkemyksen mukaisesti tase-erät, joihin sisältyy rahavirtoja, suojataan täysimääräisesti. Myös euro-alueen ulkopuolisten tytäryhtiöiden osingonmaksut suojataan siinä vaiheessa, kun niiden määrä ja rahavirran toteutumispäivä ovat tiedossa. Tytäryhtiöiden omaa pääomaa ei sen sijaan lähtökohtaisesti suojata, ellei siitä aiheutuva riski uhkaa koko konserniin omaa pääomaa tai lainojen kovenantteja.

6.4 Ekonomisen riski

Teoreettisessa viitekehyksessä todettiin, että ekonomisen riskin määrittämiseen ei ole tiettyä mallia, koska kyse on strategisesta riskistä, joka määräytyy yrityksen liiketoiminnan perusteella. Valuuttariskinhallintapolitiikasta käy ilmi, että yritys X on huomionnut ekonomisen riskin osana yrityksen strategiaa, jonka vuoksi ekonomisen riski ei kuulu yrityksen valuuttaposition rakenteeseen. Ekonomisen riski on huomioitu yrityksen kohdemarkkinoiden valinnassa, tytäryhtiöiden ja tehtaiden sijoittelussa sekä tuotannontekijöiden hankinnassa. Tämän vuoksi ekonomisen riskin aktiivinen seuranta ei ole tarpeen, eikä siltä pyritä suojautumaan suojausinstrumenteilla.

6.5 Positioraportointi ja suojaaminen

Positioraportointi ja suojaaminen käsitellään yhteisenä teemana, koska positioraportointi ja suojaaminen sulautuvat osittain yhteen. Suojausta ei voida toteuttaa ilman laadukasta lähtöpositioraporttia, eikä johdolle toteutettavaa raportointia voida tehdä ennen toteutettuja suojauksia.

Yrityksen X positioraportointi ja suojaaminen ovat haastattelemani riskinhallintapäällikön vastuulla. Haastattelussa tuli ilmi, että lähtöpositioraporttiin tulevat tiedot kerätään yrityksen reskontrista. Tietojen keräämisestä vastaa yrityksen kirjanpitoyksikkö, joka raportoi tiedot riskinhallintapäällikölle. Tietojen pohjalta hän muodostaa yrityksen lähtöpositioraportin ja toteuttaa tarvittavat suojaukset.

Haastattelussa riskinhallintapäällikkö painotti, että suojaamiseen käytetään ainoastaan yksinkertaisia johdannaisia, kuten termiinejä ja optioita. Lisäksi sisäisistä suojauskeinoista käytössä ovat netotus sekä valuuttaklausuulit. Yrityksen tilintarkastajan näkemyksen mukaan yritys X:n suojaustoiminta on toistaiseksi ollut aika maltillista ja keskittynyt pääasiassa isojen erien suojaamiseen.

Yrityksen X valuuttariskinhallintapolitiikka antaa selkeät raamit suojaustoiminnalle. Yrityksen suojaustoimenpiteiden tarkoituksena on

- varmistaa liiketoimien tavoitemarginaalit, joiden perusteella liiketoimi on tehty
- parantaa liiketoiminnan suorituskyvyn ennustettavuutta ja antaa aikaa negatiivisiin valuuttakurssimuutoksiin sopeutumiseen sekä
- parantaa liiketoiminnan suorituskyvyn mittaamisen luotettavuutta.

Valuuttariskinhallintapolitiikan mukaisesti kaikki merkittävät valuuttamääräiset rahavirrat, jotka liittyvät tase-eriin tai sopimus pohjaisiin eriin kuten ostoihin tai myynteihin suojataan täysimääräisesti riippumatta erän maturiteetista. Tämän lisäksi voidaan suojata yrityksen omaan ennustukseen perustuvia erittäin todennäköisiä rahavirtoja, joiden maturiteetti on enintään 12 kuukautta. Yrityksen valuuttapositionraportista on kuitenkin havaittavissa, että yrityksellä on avoimia positiioita, jotka perustuvat sopimus pohjaisiin eriin. Avoimiin positiioihin liittyen yrityksen riskinhallintapäällikkö totesi haastattelussa, että suojaustoiminnassa noudatetaan yrityksen valuuttariskinhallintapolitiikkaa mutta joissakin tilanteissa järjenkäyttö on sallittua. Järjenkäytöllä hän viittaa siihen, että ei ole järkeä suojata erää, josta olisi erittäin todennäköisesti tulossa valuuttakurssivoittoa.

Kun suojaukset ovat toteutettu jokaisen valuutan osalta ja toteutetut finanssipositiot ovat kirjattu positionraporttiin, on positionraportti valmis. Yrityksen X valuuttapositionraportti koostuu valuuttakohtaisista raporteista ja niiden pohjalta tehdystä yhteenvetoraportista. Kuvan 13 perusteella voidaan todeta, että yrityksen X positionraportti on erittäin lähes identtinen tietoperustassa esitetyn esimerkkiraportin (kuva 9, sivu 17) kanssa. Yrityksen X positionraportista on selkeästi havaittavissa, mistä eristä yrityksen liiketoiminnan synnyttämä lähtöpositio koostuu. Myös fi-

nanssiposition rakenne on esitetty informatiivisesti, etenkin johdannaissopimuksilla toteutetut finanssitransaktiot on haluttu tuoda selkeästi esille. Eroavaisuutena sivun 17. raporttiin on kuitenkin tase-erien esittäminen osana raportointia. Yritys X esittää tytäryhtiöiden rahoitukseen liittyvät tase-erät osana positioraportointia, koska niistä syntyvät yrityksen X merkittävimmät translaatoriskit.

	USD	ZAR	AUD			YHTEENSÄ
Kurssi	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	
Operatiiviset erät						
Myyntisaamiset (+)	0	0	0	0	0	
Myyntitilaukset (+)	0	0	0	0	0	
Ennakoitu myynti (+)	0	0	0	0	0	
Ostovelat (-)	0	0	0	0	0	
Ostotilaukset (-)	0	0	0	0	0	
Ennakoidut ostot (-)	0	0	0	0	0	
Lähtöpositio	0	0	0	0	0	
Rahoituserät						
Kassa (+/-)	0	0	0	0	0	
Sijoitukset (-)	0	0	0	0	0	
Lainat (+/-)	0	0	0	0	0	
Korot (+/-)	0	0	0	0	0	
Finanssipositio	0	0	0	0	0	
Johdannaissopimukset (+/-)	0	0	0	0	0	
	0	0	0	0	0	
Tase-erät						
Oma pääoma	0	0	0	0	0	
Pitkäaikaiset saamiset	0	0	0	0	0	
Pitkäaikaiset velat	0	0	0	0	0	
	0	0	0	0	0	
Avoin positio	0	0	0	0	0	0

Kuva 13. Positioraportin rakenne (Mukailleen: Yrityksen X positioraportti)

Haastattelussa tuli myös esille, että varsinainen positioraportointi kohdistuu pääasiassa yrityksen johdolle ja hallitukselle. Johdon raportoinnista on myös annettu selkeät ohjeet yrityksen X valuuttariskinhallintapolitiikassa. Poliitiikan mukaisesti raportointi tulee toteuttaa kuukausittain. Raportin tulee sisältää valuuttariskille altistuneet positiot, arvion riskin vaikutuksista sekä toteutetut suojaukset. Yrityksen X positioraportti sisältää valuuttakohtaiset positioraportit sekä niiden pohjalta kootun yhteenvetoraportin, jonka rakenne on esitetty kuvassa 13.

6.6 Valuuttamääräinen kirjanpito

Yritys X:n kirjanpito ja tilinpäätös on toteutettu FAS-kirjanpitosäädösten perusteella. Yrityksen X tilinpäätöksessä todetaan, että valuuttamääräiset erät muunnetaan euroiksi Euroopan keskuspankin tilinpäätöspäivän kurssin mukaisesti. Edellä mainittu sai vahvistuksen myös kirjanpitäjän haastattelusta.

Tilinpäätöksessä on myös todettu, että tilikauden aikana valuuttamääräisistä saamisesta ja veloista realisoituneet sekä realisoitumattomat kurssierot kirjataan tulovaikutteisesti. Kirjanpitäjän haastattelussa selvisi, että realisoituneiden kurssierojen käsittely riippuu käsiteltävästä erästä. Myyntisaamisista syntyneet kurssierot kirjataan myynnin kurssieroihin, ostovelosta syntyneet kurssierot kirjataan ostojen kurssieroihin sekä lainasaamisista tai veloista syntyneet kurssierot kirjataan rahoituksen kurssieroihin. Realisoitumattomat kurssierot kirjataan vastaavalla tavalla.

Kirjanpitäjän haastattelussa tuli ilmi, että yritys hyödyntää suojauslaskentaa ja arvostaa johdannaiset KPL 5:2a §:n mukaisesti käypään arvoon. Johdannaisten käypään arvoon arvostamisesta on myös mainittu tilinpäätöksessä. Yritys X on aloittanut suojauslaskennan ja käyvän arvon mukaisen arvostamisen tilikaudella 2015. Haastattelussa tuli esille, että suojauslaskenta mahdollistaa suojattavan erän ja sitä suojaavan instrumentin arvonmuutosten kohdistamista toistensa vastaisiksi eriksi samalle tilikaudelle. Esimerkiksi jos myyntisaamisista aiheutuu valuuttakurssitappioita, niin voidaan sitä suojaavasta instrumentista syntynyt arvonnousu kirjata kumoamaan tämä syntynyt tappio.

Tilinpäätöksestä selviää, että yrityksellä X on ollut tilinpäätöshetkellä valuuttatermiinisopimuksia sekä valuuttaswap-sopimuksia. Valuuttatermiinisopimukset ovat arvostettu tilinpäätöspäivän valuuttatermiinikurssien mukaisesti sekä valuuttaswap-sopimukset vastaavasti valuuttaswap kursien mukaisesti. Kyseisten johdannaisten nimellisarvot sekä käypä arvo on esitetty taseen liitetiedoissa. Lisäksi tilinpäätöksessä esittämisestä on todettu seuraavalla tavalla: *Suojauksen kohteena olevat saamiset on esitetty taseessa luonteensa mukaisessa ryhmässä. Saamisiin kohdistuvien johdannaissopimusten käyvät arvot on sisällytetty joko lyhytaikaisiin saamisiin tai velkoihin. Suojattavien varojen tuloslaskelmaan merkityt*

tuotot ja kulut on esitetty lainasaamisiin kohdistuvien arvostuserojen osalta rahoituserissä ja myyntisaamisiin kohdistuvien arvostuserojen osalta liikevaihdon erissä.

7 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli saada vastaus seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Miten valuuttapositiona hallitaan yrityksessä X ja millaista raportointia siitä toteutetaan sekä miten valuuttamääraisten erien kirjanpito ja tilinpäätös on toteutettu yrityksessä X ja mitä kirjanpitoperiaatteita on käytetty?

Toteutetun tutkimuksen perusteella voidaan todeta yrityksen X valuuttariskinhallintaprosessin olevan kehitysvaiheessa. Selkeimpiä kehitysaskleita voidaan pitää valuuttariskinhallintapolitiikan luomista sekä suojauslaskennan aloittamista tilikaudella 2015. Myös tilintarkastajan haastattelussa esiin tullut näkökulma vahvistaa meneillä olevaa muutosvaihetta. Tilintarkastajan näkemyksen mukaan suojaustoiminnan kehitys on osa isompaa kokonaisuutta, jossa kehitetään yrityksen liiketoimintamallia, joka tulee vaikuttamaan muun muassa rahavirtoihin emoyhtiön ja tytäryhtiöiden välillä.

Teoreettiseen viitekehykseen peilattaessa voidaan yrityksen toteuttamia kehitysaskleita pitää erittäin hyvinä ratkaisuinä. Valuuttariskinhallintapolitiikan määrittäminen luo yritykselle selkeän rungon valuuttariskien hallintaan sekä suojauslaskennan aloittaminen parantaa tilinpäätöksestä saatavan informaation oikeellisuutta sekä vähentää yrityksen tuloksen heilahtelua. Yrityksen tekemää ratkaisua siirtä arvostamaan johdannaiset KPL 5:2a pykälän mukaisesti käypään arvoon ja noudattamaan suojauslaskentaa voidaan pitää myös ajallisesti hyvänä ratkaisuna, koska Kirjanpitolautakunnan antama lausunto 13.12.2016 ohjaa yrityksiä edellä mainitun mukaiseen arvostamiseen.

Tietoperustassa todettiin, että yrityksen valuuttariskinhallinta voidaan jakaa position tunnistamiseen sekä position suojaamiseen. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että yritys X on toteuttanut nämä toimenpiteet välivaiheineen. Yritys X on toteuttanut valuuttaposition rakenteen määrittäksen, jonka perusteella yritys

suojauduu aktiivisesti transaktio- ja translaatoriskeiltä. Yritys tiedostaa, mistä kyseisten osaposition riskit syntyvät ja suojatuvat niiltä lähtökohtaisesti valuuttariskinhallintapolitiikan mukaisesti. Ekonomiselta riskiltä ei suojauduta aktiivisesti, koska se on huomioitu yrityksen strategiassa.

Yrityksen X transaktioriskin hallinnan voi tulkita olevan hyvällä tasolla. Yrityksen toteuttamat strategiset valinnat tytäryhtiöiden sijoittamisessa vähentää yrityksen X transaktioriskiä merkittävästi, koska yritys pystyy käymään kauppaa pääasiassa markkina-alueen mukaisessa valuutassa. Merkittävimmät transaktioriskit yritykselle X syntyvät sisäisestä kaupasta, koska yrityksen tehtaat sijaitsevat vain tietyissä yksiköissä. Sisäistä- ja ulkoista kaupasta syntyviltä transaktioriskeiltä yritys suojauduu pääasiassa valuuttatermiineillä.

Translaatoriskin osalta yritys X keskittyy suojaamaan tytäryhtiöiden osingonmaksua ja tase-eriä, joihin sisältyy rahavirtoja. Tytäryhtiöiden omaa pääomaa ei lähtökohtaisesti suojata, koska niissä tapahtuvat valuuttakurssimuutokset ovat laskennallisia. Tytäryhtiöiden omaan pääomaan kohdistuvaa transaktioriskiä suojataan tarvittaessa, mikäli siitä aiheutuu merkittäviä riskejä konsernitasolla. Ratkaisu on mielestäni perusteltu, koska laskennallisten muuntoerojen suojaaminen suojausinstrumentilla, josta syntyy todellisia rahavirtoja, voi johtaa merkittäviin tappioihin.

Yrityksessä X valuuttariskinhallinta on keskitetty emoyhtiöön. Sisäisessä kaupassa valuuttariski pyritään kohdistamaan emoyhtiöön aina kun se on mahdollista. Tätä voidaan pitää hyvänä ratkaisuna, koska se selkeyttää valuuttariskinhallintaa ja varmistaa, että kaikkiin riskeihin suhtaudutaan samalla tavalla. Osallistaan se myös helpottaa yrityksen hallituksen vastuuta seurata valuuttariskinhallinnan toteuttamista valuuttariskinhallintapolitiikan mukaisesti. Valuuttariskin keskittäminen emoyhtiöön helpottaa myös tytäryhtiöiden keskittymistä puhtaasti liiketoimintaan.

Yritys X:n suojaustoiminnan tarkoituksena on varmistaa sopimusten marginaalit, joiden perusteella liiketapahtuma on päätetty toteuttaa. Yrityksen valuuttariskinhallintapolitiikassa on määritelty, että suojaukset tulee tehdä täysimääräisenä,

eli avoimia positioita ei tulisi jättää. Suojausten toteuttaminen on riskinhallintapäällikön vastuulla. Suojaukset toteutetaan vain yksinkertaisia johdannaisinstrumentteja hyödyntäen, joita ovat muun muassa termiinit, optiot ja valuutta swap-sopimukset.

Tutkimuksessa tuli kuitenkin esille, että yrityksillä on sopimus pohjaisiin eriin perustuvia avoimia positioita. Positioita on jätetty suojaamatta, koska niistä on erittäin suurella todennäköisyydellä tulossa valuuttakurssivoittoja. Tästä näkökulmasta suojaamatta jättäminen on fiksumaa ja perusteltua, mutta suojaamatta jättäminen ei kuitenkaan noudata valuuttariskinhallintapolitiikan ehtoja. Mielestäni valuuttariskinhallintapolitiikkaa tulisi kehittää tältä osalta. Avoimeen positioon liittyy aina myös riski, vaikka arvio kurssivoitosta on erittäin todennäköinen. Tämän vuoksi riskille tulisi olla määritelty tuottovaatimus sekä otettujen riskien toteutumisesta tulisi seurata. Ilman asianmukaista seurantaan yrityksen hallitus ei välttämättä saa selkeää kuvaa siitä, onko avoimien positioiden jättäminen ollut kannattavaa vai ei.

Positioraportointi on yrityksen X riskinhallintapäällikön vastuulla, vaikka lähtöpositioraportin muodostus tapahtuu yhteistyössä kirjanpito-osaston kanssa. Kirjanpito-osasta vastaa lähtöpositioraporttiin tulevien tietojen keräämisestä yrityksen reskontrista. Lähtöpositioraportin pohjalta riskinhallintapäällikkö toteuttaa suojaukset ja suojausten jälkeen hän muodostaa varsinaisen positioraportin, joka raportoidaan yrityksen ylimmälle johdolle ja hallitukselle.

Yritys X:n kirjanpito on toteutettu FAS-kirjanpitoperiaatteiden mukaisesti ja myös valuuttamääräistenerien kirjaukset noudattavat niitä periaatteita. Kirjanpito on toteutettu asianmukaisesti. Yritys X arvostaa johdannaiset kirjanpidossa käypään arvoon KPL 5:2a pykälän mukaisesti. Suojatut erät käsitellään normaalien kirjanpitoperiaatteiden mukaisesti ja niistä kirjataan realisoituneet ja realisoitumattomat tappiot kirjanpitoon. Suojauslaskenta mahdollistaa, että yritys X pystyy kirjamaan kirjanpitoon suojaavassa instrumentissa tapahtuneen arvonmuutoksen nettottamaan suojatusta erästä syntyneitä realisoitunutta tai realisoitumatonta arvonmuutosta.

Yritys X:n johdannaisista antamat liitetiedot perustuvat vuoden 2015 mukaiseen kirjanpitolakiin. Tämän vuoksi tulevilla tilikausilla annettavien liiketietojen määrä tulee kasvamaan, koska yritys on velvollinen antamaan IFRS-standardien mukaiset liitetiedot, jotka on esitetty luvussa 4.7.

8 Tutkimuksen arviointi

8.1 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan usein validiteetin ja reliabiliteetin avulla. Validiteetilla tarkoitetaan, että tutkimuksessa on tutkittu sitä mitä pitikin sekä Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen toistettavuutta. Kyseiset mittarit eivät kuitenkaan sovellu täysin laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin, koska ne on kehitetty lähtökohtaisesti määrällistä tutkimusta varten. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Toteutetun tutkimuksen validiteettia voidaan pitää luotettavana, koska tutkimuksessa on tutkittu tarkoituksenmukaisia aihe-alueita. Reliabiliteetti ei mielestäni ole hyvä oikea mittari tähän tutkimukseen, koska tulokset eivät ole määrällisiä.

Laadullisesta tutkimuksessa tiedon tulee olla totuudenmukaista ja objektiivista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Tutkimuksessa saadut tulokset perustuvat täysin tutkimuksen aikana kerättyyn tutkimusmateriaaliin, koska tutkijalla ei ollut selkeää ennakkokäsitystä tutkittavasta aiheesta. Tämän perusteella tutkimuksessa saatu tietoa voidaan pitää objektiivisena ja totuudenmukaisena. Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että tutkimuksen toteuttajalla ei ole käytännönkokemusta aihealueesta, jonka vuoksi kaikkia näkökulmia ei välttämättä ole osattu ottaa huomioon.

Tutkimuksen luotettavuutta vahvistava tekijäksi voidaan nostaa käytetyt tiedonkeruumenetelmät. Tietolähteinä käytettiin kohdeyrityksen virallisia dokumentteja sekä teemahaastatteluita, jotka kohdistettiin aihealueen parhaiten tunteviin henkilöihin. Haastattelujen nauhoitettiin ja litteroitiin, mikä lisää osaltaan niiden luotettavuutta.

8.2 Itsearviointi

Opinnäytetyö tekeminen oli mielestäni erittäin mielenkiintoinen sekä osaltaan haastava prosessi. Aihealueen suomenkielistä kirjallisuutta oli saatavilla vain rajallisesti, joka toi oman haasteensa tuntemattoman aihealueen sisäistämiseen. Opinnäytetyöni on mielestäni onnistunut, vaikka se ei toteutunut täysin suunnitellussa aikataulussa. Opinnäytetyö toimi oppimisprojektina, jonka avulla sisäistin haastavan kokonaisuuden, jota ei ollut opinnoissa käsitelty syvällisemmin.

Kuvat

- Kuva 1. Yritystoiminnan riskit (Knüpfer & Puttonen. 2009, 208.), s. 8
- Kuva 2. Rahoitusriskit (Knüpfer & Puttonen. 2009, 209.), s. 9
- Kuva 3. Avoimen position muodostuminen (Kasanen ym. 1997, 127), s. 10
- Kuva 4. Suojaus (Mukaillen: Kasanen ym. 1997, 124), s. 11
- Kuva 5. "Suojaus". (Kasanen ym. 1997,124), s. 11
- Kuva. 6. Yrityksen valuuttapositiot (Mukaillen: Kasanen ym. 1997, 126), s. 12
- Kuva 7. Transaktioposition elementit (Kasanen ym. 1997, 130), s. 13
- Kuva 8. Lähtöpositioraportti (Kasanen ym. 1997, 134), s. 17
- Kuva 9. Transaktioposition yhteenvetoraportti (Kasanen ym. 1997, 151), s. 18
- Kuva 10. Selektiivisen suojauksen malli (Kasanen ym. 1997, 44), s. 19
- Kuva 11. Yrityksen X valuuttaposition rakenne. S. 37
- Kuva 12. Prosentuaalinen valuuttakurssien muutos. S. 38
- Kuva 13. Positioraportin rakenne (Mukaillen: Yrityksen X positioraportti.), s. 42

Lähteet

Arnold, G. 2013. Corporate Financial Management. Slovakia: Neografia

Bekaert, G., Hodrick, R. 2012. International Financial Management. New Jersey: Pearson Education, Inc.

Berg, K. 2017. Kotimaisessa kirjanpidossa merkittävä muutos johdannaisten käsittelyssä – lausunto voimassa 13.12.2016 alkaen. <https://kasvuvoimaa.ey.fi/2017/01/19/kotimaisessa-kirjanpidossa-merkittava-muutos-johdannaisten-kasittelyssa-lausunto-voimassa-13-12-2016-alkaen/>. Luettu 31.3.2017.

Buckley, A. 2012. International Finance. Gosport: Ashford Colour Press Ltd.

Cavusgil, Tamer S., Knight, G., Riesenberger, John R. 2012. International Business. New Jersey: Pearson Education, Inc.

Estola, M. 2011. Rahoitusriski ja johdannaiset. Itä-Suomen yliopisto. <http://cs.uaf.fi/~estola/johdannaiset/johdluento1.pdf>. Luettu: 30.3.2017.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy

Honkamäki, T. 2017. Kirjanpitolautakunnalta merkittävä lausunto johdannaisten käsittelystä. <https://uutishuone.pwc.fi/kirjanpitolautakunnalta-merkittava-lausunto-johdannaisten-kasittelysta/>. Luettu 27.3.2017.

Kasanen, E., Lundström T., Puttonen V., Veijola R. 1997. Rahoitusriskit yrityksessä. Porvoo WSOY:n graafiset laitokset

Kirjanpitoasetus. A 30.12.1997/1339.

Kirjanpitolautakunta. 2005. Yleisohje ulkomaanrahan määräisten saamisten sekä velkojen ja muiden sitoumusten muuttamisesta euromääräiseksi. Annettu Helsingissä 13.12.2005

Knüpfer, S., Puttonen, V. 2009. Moderni Rahoitus. Juva: WSOYpro Oy

Koivumäki, T. 2017. Merkittävä muutos johdannaisten kirjanpitokäsittelyyn. <https://pohjois-suomi.hallituspartnerit.fi/?x666036=1104686>. Luettu 27.3.2017.

Kuutti, I. 2017. Kirjanpitolausannon lausunto 1963/2016 suojauslaskennasta ja koronvaihtosopimusten käsittelystä. Helsinki. https://www.bdo.fi/getattachment/Uutiset/2017/KILA/KILA_lausunto_1963_2016.pdf.aspx?lang=fi-F. Luettu 31.3.2017

Leppiniemi, J., Kaisanlahti, T. 2016. Liikekirjanpito. Helsinki: Talentum Media Oy <https://fokus.almatalent.fi/teos/BADBGXGTBF>. Luettu 9.5.2016.

Leppiniemi, J., Leppiniemi, R., Kaisanlahti, T. 2016. Oikeat ja riittävät kirjaukset. Helsinki: Talentum Media Oy. <https://fokus.almatalent.fi/teos/JADBGXGTBF>. Luettu 20.3.2017.

Lydman, K. 2016. Uusi kirjanpitolaki käytännössä. Tallinna: Printon

Niskanen, J., Niskanen M. 2007. Yritysrahoitus. Helsinki: Edita Prisma Oy

OP-Pohjola. 2017. Pörssijohdannaiset. <https://www.op.fi/media/liitteet?cid=151622182&srcpl=4>. Luettu: 30.3.2017.

PWC. 2016. Kirjanpitolaki lähestyy IFRS-raportointia. <https://uutishuone.pwc.fi/kirjanpitolaki-lahestyy-ifrs-raportointia/>. Luettu 18.4.2016

Suominen, A. 2003. Riskien hallinta. Vantaa: Dark Oy

Tuokko. 2014. Johdannaiset, vaikeasti hallittava asiakokonaisuus tilinpäätöksessä ja verotuksessa. <http://www.tuokko.fi/johdannaiset-vaikeasti-hallittava-asiakokonaisuus-tilinpaatoksessa-ja-verotuksessa/>. Luettu 16.4.2016

Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Teemahaastatteluiden kysymykset

Haastateltava: Riskinhallintapäällikkö

1. Millainen yleiskuva teillä on valuuttariskiä ja miten merkittävän riskin ne aiheuttavat yritykselle?
2. Mitkä ovat yrityksen merkittävimmät valuuttariskit?
3. Onko yrityksellä voimassa olevaa riskinhallintapolitiikkaa?
4. Mitkä ovat yrityksen valuuttariskin osapositionit?
5. Käytetäänkö sisäisiä vai ulkoisia suojauskeinoja?
6. Tehdäänkö suojaukset täysimääräisenä vai jätetäänkö avoimia positioita?
7. Sovellatteko suojauslaskentaa?
8. Millaista raportointia valuuttariskien hallinnasta toteutetaan?

Haastateltava: Kirjanpitäjä

1. Minkä kurssin mukaisesti valuuttamääräiset erät muunnetaan euromääräiseksi kirjanpitoon/tilinpäätökseen?
2. Miten tilikauden aikana realisoituneet kurssierot käsitellään?
3. Kuinka realisoitumattomat kurssierot käsitellään tilinpäätöksessä?
4. Miten suojaaminen vaikuttaa valuuttamääräisten erien käsittelyyn kirjanpidossa ja tilinpäätöksessä?
5. Millaista informaatiota suojauksista annetaan tilinpäätöksessä ja toimintakertomuksessa?
6. Teetkö valuuttamääräisiin eriin tai niiden suojauksiin liittyvää raportointia?

Haastateltava: Tilintarkastaja

1. Millainen on teidän näkemys yrityksen X:n suojauskäytännöstä tällä hetkellä?